

LUNDS
UNIVERSITET

Hjälte eller offer?

- En kritisk diskursanalys av tingsrätters domskrivningar

Av: Simon Alkemark & William Eriksson

LUNDS UNIVERSITET
Rättssociologiska institutionen

Kandidatuppsats (RÄSK02)
Vårtermin 2018

Handledare: Reza Banakar

Examinator: Isabel Schoultz

Abstract

The debate about the possibility of equal treatment, regardless of gender, is ongoing and a constantly relevant topic. Previous research indicates that the sex of the defendant and victim has a significant impact on the possibility of a fair trial. The aim of this study, therefore, has been to investigate how victims are constructed through discourses in district court judgments and how this affects the possibility of a fair and objective judicial process. Judgements from 54 District Courts were examined through a critical discourse analysis. The results showed that there is a difference between how female and male victims are constructed in court cases and that an objective trial seems to be impossible to obtain.

Antal ord: 16948

Nyckelord: Kritisk diskursanalys, Kön, Målsäganden, Objektivitet, Tingsrätt

Förord

Processen som lett fram till denna slutversion har varit allt annat än enkelspårig. Arbetet har tagit många vändningar under skrivandet och uppsatsen har snarare hamrats än skrivits fram.

När uppsatsen nu är färdigställd är det därför på sin plats att tacka de personer som gjort detta möjligt. Vi vill först och främst rikta ett stort tack till vår handledare, professor Reza Banakar, för ovärderliga synpunkter, engagemang och uppmuntran. Vi vill även tacka er som stöttat, uppmuntrat och bidragit med värdefulla kommentarer om uppsatsen. Ni vet vilka ni är!

Simon Alkermark och William Eriksson

Maj, 2018.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.2 Problemformulering.....	2
1.3 Syfte och frågeställning.....	3
1.4 Avgränsning och rättssociologisk relevans.....	3
2. Gällande rätt.....	3
2.1 BrB 3 kap. 5§ Misshandel.....	4
2.2 BrB 3 kap. 6§ Grov respektive synnerligen grov misshandel.....	4
2.3 Domstolens bedömning av målsägandens trovärdighet.....	4
3. Tidigare forskning och kunskapsgrund.....	5
3.1 Brottsofferdiskursen.....	5
3.2 Likheter inför lagen.....	6
3.3 Objektivitet.....	8
3.4 Sammanfattande iakttagelser.....	9
4. Teori och metod.....	10
4.1 Socialkonstruktionism.....	11
4.2 Diskursanalys och kritisk diskursanalys.....	11
4.3 Faircloughs kritiska diskursanalys.....	12
4.4 Faircloughs tredimensionella modell.....	13
4.4.1 <i>Texten</i>	14
4.4.2 <i>Diskursiv praktik</i>	16
4.4.3 <i>Social praktik</i>	16
4.5 Critical Legal Studies.....	17
4.6 Feministisk kritik mot rätten.....	19
4.7 Definition av könsbegreppet.....	22
4.8 Material.....	23
4.9 Genomförande.....	24
4.10 Validitet och reliabilitet.....	24
4.11 Etiska överväganden.....	25
5. Analys och resultat.....	26
5.1 Texten.....	26
5.1.2 <i>Modalitet</i>	26
5.1.3 <i>Objektiv modalitet</i>	27
5.1.4 <i>Subjektiv modalitet</i>	28
5.2 Diskursiv praktik.....	30
5.2.1 <i>Den motståndskraftiga mannen som målsägande</i>	31
5.2.2 <i>Det rädda och underlägsna kvinnliga offret</i>	34
5.3 Social praktik.....	36
6. Avslutande diskussion och slutsatser.....	40
6.1 Slutsatser.....	40
6.2 Framtida forskning.....	42
7. Referensförteckning.....	43
7.1 Böcker och avhandlingar.....	43
7.2 Vetenskapliga artiklar.....	44
7.3 Tidningsartiklar.....	44
7.4 Lagar.....	45
7.5 Rättspraxis.....	45

1. Inledning

“Det är viktigt att vi bemöter män och kvinnor på samma sätt och inte har fördomar som vi låter få genomslag eller att vi gör omedvetna val eller hänsynstaganden” (Sveriges Radio, 2018-01-18).

Citatet är hämtat från en intervju med en lagman vid Umeå tingsrätt som gjordes med anledning av resultaten från ett antal jämställdhetsundersökningar som domstolsverket genomfört efter ett regeringsuppdrag. Regeringsuppdraget har namnet Jämställdhet och likabehandling i Myndighet (JiM) och undersökningarna som gjordes inom ramen för uppdraget synliggjorde flertalet brister hos de domstolar som ingick i undersökningarna. Bland annat konstaterades att domstolarnas generella bemötande och byggnadernas arkitektur ledde till att kvinnor upplevde sig vara mer utsatta än män (Sveriges Radio 2018-01-18).

Inför valrörelsen 2018 har kriminalpolitiska frågor blivit en av nyckelfrågorna. Den har i flertalet mätningar rankats som en av de tre viktigaste valfrågorna för väljarna (Sifo, 2018-02-7). Som en konsekvens av detta har de kriminalpolitiska debatterna blivit fler och fler. Debatterna har handlat om allt ifrån rättegången mot terrormisstänkte Rakhmat Akilov till frågan om anonyma vittnens vara eller icke vara. Ett exempel på detta är vårens uppmärksammade debatt om hur två nämndemän vid Solna tingsrätt frikännt en misstänkt man mot bakgrund av argument som påstås varit allt annat än juridiska och objektiva (Aftonbladet 2018-03-4).

Myndigheters agerande är alltså något som både engagerar och väcker debatt. Inte minst myndigheternas behandling och hantering av individer som utsatts för kriminella handlingar. Brottsofferjouren har bland annat varit kritisk mot att personer som utsatts för brott i stor utsträckning inte informeras om det stöd som de har laglig rätt till enligt ett EU-direktiv (Mitt i Stockholm 2017-08-03). Diskussioner kring rättsväsendets hantering av rättsprocesser och dess aktörer tenderar, enligt vår mening, att till största del kretsa kring skuldfrågor. Sådana frågor som rör objektivitet och likabehandling i rättsalen, samt huruvida det är möjligt att förhålla sig till objektiv till alla parter är dock något, som enligt oss, studerats i alltför liten utsträckning. I synnerhet eftersom begrepp som likabehandling och objektivitet är ledord i myndigheternas verksamheter.

Som studenter i rättssociologi har det fallit sig naturligt att intressera oss för frågor som rör samhällets påverkan på rätten och vice versa. Efter snart tre års utbildning i rättssociologi har vi kommit till insikt om att det finns goda anledningar att ifrågasätta och studera huruvida rättsväsendet kan efterleva de krav som finns på objektivitet och opartiskhet. Denna insikt har vi nått mot bakgrund av det faktum att samhället sannolikt påverkar rätten i lika stor utsträckning som rätten påverkar samhället. Därför är det relevant att ställa sig frågan om huruvida en sådan samhällsinstitution som tingsrätten är kan driva sin verksamhet opåverkad av de övriga värderingar och normer som finns i samhället.

1.2 Problemformulering

Domstolarna fyller en avgörande funktion i den svenska rättsstaten. Opartiskhet och objektivitet är begrepp som många associerar med, och ser som en given del av rättsskipningsprocessen. Detta styrks inte minst av att den så kallade objektivitetsprincipen är grundlagsstadgad i Sverige. Den reglerar samtliga svenska myndigheter och domstolars verksamheter och står inskriven i regeringsformens 1 kap 9§ och innebär att alla myndigheter ska ”beakta allas likhet inför lagen och vara sakliga och opartiska”.

Detta till trots kunde vi i början av detta år ta del av en ”domstolsenkät” där resultatet tydde på att manliga och kvinnliga gärningspersoner inte behandlas likvärdigt i svenska domstolar. Nära på varannan åklagare som deltog i studien var av åsikten att den åtalades kön hade påverkan på hur man behandlas under en domstolsförhandling. Resultatet av studien visade även på att en stor del av de som svarat på enkäten var av åsikten att kvinnor behandlades lindrigare och män hårdare (Legally Yours, 2018-03-14).

Frågor om objektivitet och likabehandling är viktiga och ständigt aktuella, vilket belyses inte minst av de jämställdhetsdebatter som förts det senaste året i efterdyningarna av meetoo-upproret under hösten 2017. Dessutom har domstolarnas förmåga att agera objektivt ställts på sin spets under den pågående terroristrättegången efter dådet på Drottninggatan i Stockholm den 7 april 2017. Vi menar därför att det är viktigt att studera domstolarnas objektivitet och belysa de eventuella problem som kan tänkas finns med konstruktioner av manliga och kvinnliga målsäganden.

1.3 Syfte och frågeställning

I denna studie undersöks vilken påverkan målsägandens kön har för konstruktioner av målsäganden i misshandelsdomar från svenska tingsrätter. Syftet med detta är att undersöka om, samt föra en kritisk diskussion kring, vilken roll tingsrätterna spelar för produktion och upprätthållande av diskurser kring manliga och kvinnliga målsäganden i misshandelsdomar. Detta kommer att göras genom en granskning av tingsrättsdomar från ett antal geografiskt spridda tingsrätter med hjälp av en kritisk diskursanalys. För att på bästa sätt uppfylla studiens syfte har följande två forskningsfrågor formulerats:

- *Hur framställs och beskrivs målsäganden i misshandelsdomar utifrån kön i tingsrättsdomar?*
- *Vilka konsekvenser får de beskrivningar och framställningar som görs av målsäganden för den enskilde målsägandens möjlighet till en objektiv och rättssäker prövning?*

1.4 Avgränsning och rättssociologisk relevans

Då denna studie endast syftar till att studera förhållanden som rör misshandelsdomar i svenska tingsrätter kommer andra förhållanden i internationella rättssystem helt att utelämnas. Detta är en konsekvens av den tidsram och det utrymme som vi haft till förfogande.

Rättssociologi är att betrakta som en tvärvetenskaplig disciplin som intresserar sig för det förhållande och den växelverkan som finns mellan rätten och samhället (Mathiesen, 2010, s.14). En rättssociologisk fråga att besvara är därmed i vilken utsträckning, och hur, övriga samhällsförhållanden påverkar rättsliga avgöranden (Mathiesen, 2010, s.23). Denna studie är rättssociologiskt relevant då den undersöker vilka konsekvenser domstolarnas konstruktioner av målsäganden får för skapande och upprätthållande av diskurser kring manligt och kvinnligt, samt hur detta påverkar möjligheten till objektiva och rättssäkra prövningar.

2. Gällande rätt

Denna studie kommer inte att genomföras med hjälp av någon juridisk metod. Detta till trots utgörs det empiriska materialet uteslutande av misshandelsdomar från svenska tingsrätter. Därför kommer vi i detta avsnitt att kort redogöra för de paragrafer i brottsbalken som reglerar

misshandelsbrottet i svensk lagstiftning. Dessutom kommer kortfattat att presenteras hur praxis ser ut för hur tingsrätten ska bedöma en målsägandes trovärdighet i en rättegång.

2.1 BrB 3 kap. 5§ Misshandel

Misshandelsbrottet regleras i brottsbalkens 3 kap. 5§ och innebär att den som uppsåtligt har tillfogat en person skada, smärta alternativt har "försatt honom eller henne i vanmakt eller något annat sådant tillstånd" ska tilldömas böter eller fängelse i lägst sex månader eller högst två år Lag (1998:393)

2.2 BrB 3 kap. 6§ Grov respektive synnerligen grov misshandel

Om domstolen bedömer misshandeln som grövre än misshandel av normalgraden kan dömas till grov eller synnerligen grov misshandel. Detta regleras i brottsbalkens 3 kap. 6§: Vid en bedömning av om misshandelsbrottet ska betraktas som grovt ska domstolen särskilt beakta om gärningen i fråga har varit livsfarlig, medfört en svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom för den utsatta personen alternativt agerat med särskild hänsynslöshet eller råhet. Grov misshandel leder till fängelse i lägst ett år och sex månader och högst sex års fängelse. Om misshandeln är att betrakta som synnerligen grovt ska gärningspersonen dömas till lägst fem års fängelse och högst tio års fängelse. Lag (2017:332).

2.3 Domstolens bedömning av målsägandens trovärdighet

En utgångspunkt för domstolen vid en bevisvärdering är att ett åtal inte kan anses vara styrkt endast genom att parternas utsagor vägs mot varandra och att den målsägandes utsaga bedöms väga tyngre (NJA 1992 s. 446). Vad som bedöms som en fullständigt trovärdig utsaga kan dock, i kombination med annan bevisning som exempelvis målsägandens agerande i direkt anslutning till händelsen räcka för en fällande dom. Exempel på detta hittar man i NJA 2009 s. 447 I och II där en målsägandes utsaga ansågs tillräckligt för en fällande dom trots att övrig stödbevisning var knapphändig. Högsta Domstolen konstaterar i detta fall att målsägandens agerande i direkt anslutning till händelsen, i kombination med dennes utsagor under förhandlingen var tillräckligt för en fällande dom. Även i NJA 1991 s. 83 samt NJA 2005 s.712 når Högsta Domstolen liknande slutsatser och konstaterar att rättens värdering av målsägandens trovärdighet väger tungt även om övrig bevisning är knapp.

3. Tidigare forskning och kunskapsgrund

En översikt av tidigare forskning på studiens valda kunskapsområde har gjorts i syfte att få en bredare bild av kunskapsläget. Sökningen efter relevant och aktuell forskning inleddes med sökningar i databaserna EBSCO (LUB-search) och Google Scholar. Efter denna inledande sökning kunde vi identifiera ett antal studier, vilka sedan ledde oss vidare till annan relevant forskning på samma område som resulterade i den tidigare forskning som presenteras i detta avsnitt.

Vi bestämde oss tidigt för att vi främst var intresserade av att kartlägga den forskning som gjorts på det svenska rättssystemet. De svenska studier som vi identifierat genom litteratursökningen kompletterades sedan med en icke-svensk vetenskaplig artikel på inrådan från vår handledare. De artiklar, bokkapitel och avhandlingar som utgör studiens kunskapsgrund är alltså, med undantag för en artikel, avgränsade till svenska förhållanden och är skrivna på svenska. Den tidigare forskning som presenteras i detta avsnitt är Heidi Li Feldmans artikel "objectivity in legal judgement", ett bokkapitel skrivet av Christian Diesen i boken "Likhet inför lagen" samt Moa Bladinis avhandling "I objektivitetens sken" och Monica Burmans avhandling "straffrätt och mäns våld mot kvinnor. För att underlätta förståelsen av den tidigare forskning som utgör studiens kunskapsgrund har materialet delats in i följande tre teman: Brottsofferdiskursen, Likhet inför lagen och Objektivitet.

3.1 Brottsofferdiskursen

Monica Burman har i sin avhandling undersökt olika konstruktioner av våld, gärningsmän och brottsoffer inom det svenska rättssystemet. Hon har med hjälp av genusrättsvetenskaplig ansats belyst och analyserat konsekvenserna av dessa konstruktioner i rättsprocesser som rör mäns våld mot kvinnor i nära relationer (Burman, 2007, ss. 20-21). Mot bakgrund av att denna studies primära intresse är att studera konstruktioner av målsäganden kommer detta avsnitt dock endast behandla de delar i Burmans avhandling som rör konstruktioner av brottsoffer.

Monica Burman identifierar tre, enligt henne, dominerande konstruktioner av brottsoffer: ett privat brottsoffer, ett utsatt och skyddslöst offer, samt ett motsträvt och besvärligt brottsoffer. Dessa konstruktioner leder enligt Burman till två typer av brottsoffer som är att betrakta som varandras motsatser; ett oskyldigt och ett mindre oskyldigt brottsoffer (Burman, 2007, s.379). Enligt Burman framställs det utsatta och skyddslösa brottsoffret som någon som

är i behov av såväl lagstiftningens som rättsväsendets stöd och skydd. Denna framställs frekvent som psykiskt utsatt eller fysiskt underlägsen och Burman hävdar att dessa aspekter i vissa fall till och med tillskrivs brottsoffret som om det vore individuella egenskaper (Burman, 2007, s.298). I avhandlingen konstaterar Monica Burman att den utsatta kvinnans rädsla på grund av hot eller misshandel är vad som i egentlig mening motiverar straffrättslig åtgärd snarare än våldet som utövas mot offret. Enligt Burman är just begreppet rädsla och hur det kommer till uttryck något som varit centralt i de straffrättsliga reformer som skett under 1900-talet (ibid.). Såväl brottsbalksreformen, kvinnofridsreformen som åtalsreformen innehåller, enligt Burman, textdelar som belyser hur en kvinnas rädsla kan motivera ett straffrättsligt ingripande (Burman, 2007, s.298). Detta gör, enligt Burman, att konstruktionen av det kvinnliga brottsoffret, i detta hänseende, kan härledas till diskurser från dessa reformer och genom detta konstrueras det utsatta- och skyddslösa kvinnliga offret även som psykiskt underlägsen (Burman, 2007, ss. 298-299). Det förefaller enligt Burman vara viktigt att framstå som svag och försvarslös i förhållande till gärningsmannen för att kunna betraktas som ett idealt och oskyldigt brottsoffer. Burman hävdar i viss mån även att detta tycks vara en av få möjligheter för kvinnor att betraktas som ett idealt brottsoffer. Detta blir enligt Burman problematiskt eftersom, att uppfattas som svag och underlägsen riskerar att bli essentiella förutsättningar för att det kvinnliga brottsoffret ska uppnå fullvärdig brottsofferstatus. Något som i förlängningen leder till att en del av de kvinnor som utsätts för brott inte kommer att falla inom ramen för denna konstruktion (Burman, 2007, ss. 379-380).

Avslutningsvis argumenterar Burman för att reformer som syftar till ökad jämställdhet inte är en garant för att jämställdheten ökar. Detta gör hon mot bakgrund av att den reformerade lagstiftningen ska adderas till och tillämpas på ett rättssystem som inte alltid delar reformens värderingar. I värsta fall kan värderingarna som reformen bygger på till och med avfärdas som irrelevanta eller betraktas som ett hot mot rättssystemets rådande värderingar. Som ett exempel på detta talar Burman om att en "dikotomi mellan effektivitet och legalitet" regelbundet frambringa en bild av kvinnliga brottsoffrets intressen och rättigheter som någon form av hot mot ett rättssystem som kan skydda gärningsmannens rättssäkerhetsintressen (Burman, 2007, s.411).

3.2 Likhet inför lagen

Christian Diesen har genom fältstudier i form av egen forskning samt över 50 juridiska examensarbeten studerat huruvida olika individer behandlas lika i svensk rätt. Enligt Diesen

är likhet inför lagen ett ouppnåeligt ideal på grund av rättssystemets- och samhällets komplexitet i förhållande till likabehandlingsidealets ”enkelhet” (Diesen, 2005, s.183). Han hävdar att ingen bör förvånas över att “personliga eller klassmässiga värderingar kommer till uttryck i lagtillämpningen” (Diesen, 2005, s.184) Detta menar Diesen är en konsekvens av att lagstiftningen i förlängningen bygger på att den styrande makten är den som drar gränsen mellan tillåtna och otillåtna handlingar och att det blir rättens uppgift att upprätthålla dessa gränsdragningar (ibid.). Eftersom lagstiftningen bygger på värderingar är det därför, enligt Diesen, en utopisk tanke att tillämpningen av lagstiftningen skulle kunna ske objektivt och helt utan värderingar (Diesen, 2005, s.184-185). Vidare hävdar Diesen att den som studerar frågor om objektivitet och diskriminering inom rätten måste utgå ifrån att möjligheten till likabehandling trots allt är begränsad då tidigare forskning och media tydliggjort brister i tillämpningen av likabehandlingsprincipen (Diesen, 2005, s.185).

I sin forskning konstaterar Diesen, bland annat, att målsägandens ålder kan ha inverkan på hur individen i fråga behandlas under rättsprocessen. Han hävdar exempelvis att Sveriges starka skydd för barn i rättsprocessen leder till att landet har sämst uppläringsprocent vad gäller övergrepp mot barn i hela Europa (Diesen, 2005, s.196). Enligt Diesen är en tänkbar förklaring till detta att det utökade skyddet för barn i förlängningen riskerar att leda till att barn inte kommer till tals i processen på samma sätt som vuxna. Därmed skapas en orättvis situation som i förlängningen, trots goda avsikter, leder till negativ särbehandling av barn (Diesen, 2005, s. 201). På samma sätt hävdar Diesen att äldre personer särbehandlas positivt inom det svenska rättssystemet. Han illustrerar detta genom att lyfta fram exempel på äldre människor som åtnjuter kortare straff än praxis förordar på grund av sin ålder. Enligt Diesen bygger denna typ av positiva särbehandling i grunden dock på en nedvärderande och diskriminerande syn på äldre individer (Diesen, 2005, s.206-207). Han hävdar att ansvarighetsgrunden för äldre personer anses vara lägre då de betraktas som mindre förståndiga och mer omdömeslösa än en person med lägre ålder. Detta trots att straffvärdet, ur brottsoffrets synvinkel, sannolikt inte minskar på grund av förövarens ålder (Diesen, 2005, s.207).

I likhet med Monica Burman hävdar Christian Diesen att de ideal som präglar rättsskipningen till mångt och mycket bygger på hur en man förväntas agera. Gränsen mellan tillåten och otillåten handling har, enligt Diesen, historiskt sett dragits mot bakgrund av manliga värderingar (Diesen, 2005, s.208). Han hävdar även att uppfattningen om hur domaren i

brottmål bör agera bygger på egenskaper som i alla tider tillskrivits mannen. Till dessa hör rationell, rättvis, kylig och känslolös (ibid.). Väg detta mot egenskaper som historiskt sett tillskrivits kvinnan i form av medkännande, medkänsla och känslostyrd och du har enligt Diesen allt en domare inte förväntas vara (Diesen, 2005, s.209-210). Enligt Diesen är detta en konsekvens av männens mångåriga suveräna inflytande över samhällets uppbyggnad och därmed krävs även icke-juridiska förändringar för att rättsordningen ska bli mer jämställd (Diesen, 2005, s.208-209).

Som en konsekvens av resonemanget ovan hävdar Diesen att mannen är den som spelar huvudrollen medan kvinnan får birollen i rättsprocessen. Schablonbilder av könen riskerar enligt Diesen att fungera som "normbildande mönster" i rättens hantering av tvister där parter av båda könen medverkar (Diesen, 2005, s.227). Den som inte lever upp till det könsmissiga idealet riskerar, enligt Diesens resonemang, att inte få den upprättelse denne har lagstadgad rätt till (ibid.). Dessutom pekar Diesen på det faktum att kvinnor som utsätts för brott möts av en mer beskyddande attityd än män i samma situation. Detta mot bakgrund av att kvinnan betraktas som mer skyddslös och sårbar än mannen och att denna särbehandling därmed också kan härröras till historiska könsideal (Diesen, 2005, s.227).

3.3 Objektivitet

Moa Bladini har i sin avhandling, med en kritisk ansats, granskat objektivitet så som ordet beskrivs inom rättsväsendet. Hon har undersökt vilka objektivitetsideal som uttrycks och kan identifieras i den rättsvetenskapliga diskursen om dömande samt vilka objektivitetsanspråk och legitimeringsstrategier som kan identifieras i den rättstillämpande diskursen (Bladini, 2013, s.350). Något förenklat kan sägas att slutsatsen av Bladinis avhandling är att objektivitet är ett motsägelsefullt begrepp. Å ena sidan finns det en god tanke bakom flertalet objektivitetsideal och, å andra sidan de negativa konsekvenser idealen kan medföra. Bladini kommer bland annat till slutsatsen att domar, var och en för sig kan uppfattas som helt oklanderliga ur ett juridiskt perspektiv men att de vid en jämförande analys av flertalet rättsfall visat sig cementera olika former av strukturell diskriminering. Mot bakgrund av detta når Bladini slutsatsen att domar inte kan studeras som "isolerade öar" utan måste ses som ett system för att kunna bevisa eventuella mönster som tyder på denna strukturella diskriminering (Bladini, 2013, s.376). I studien konstaterar Bladini att domstolen, i form av domare och nämndemän, samt andra aktörer som åklagare och försvarsadvokater osynliggörs i domarna. Detta menar Bladini skapar en felaktig bild av att processens utformning inte påverkas av

någon annan än den tilltalade och målsäganden. Vilket enligt Bladini innebär att strävan efter att göra den dömande makten till en osynlig aktör i själva verket leder till ett osynliggörande av maktstrukturer (Bladini, 2013, s.375). Detta menar Bladini är en negativ effekt av ett objektivitetsideal. Bladini kritiserar dessutom på vilket sätt domar utformas och författas. Hon argumenterar för att det läggs för mycket fokus på domskälen och för lite fokus på bakgrunden i målet vilket resulterar i att parternas berättelser riskerar att bli allt för kortfattade. Även detta gör det enligt Bladini, likt osynliggörandet av rättens aktörer, det svårt för en utomstående part att granska domen (Bladini, 2013, s.376). Det är enligt Bladini mer eller mindre omöjligt att granska domen enbart utifrån de argument som ligger till grund för domen utan det krävs att läsaren av domen har tillgång till vilket underlag rätten haft för sin bedömning (ibid.).

Begreppet objektivitet har även kritiserats av vissa forskare inom Critical Legal Studies, från såväl feministiska teoretiker som teoretiker som haft ett etniskt kulturellt perspektiv. Dessa teoretiker argumenterar för att objektivitet är ett problematiskt begrepp och en idé eller ett ideal som inte är möjligt att uppnå (Feldman, 1994, s.1187). Objektivitet är enligt dessa kritiker ouppnåeligt och något som snarare används som ett uttryck för att legitimera upprätthållandet av olika former av förtryck (ibid.). I Heidi Li Feldmans artikel diskuteras de tänkbara svårigheter det kan innebära att försöka förhålla sig objektiv i förhållande till sociala kontexter (Feldman, 1994, s.1205-1206). Feldman tar upp det faktum att objektivitet inte går att generalisera över alla sociala sammanhang. Feldman menar att det är viktigt att förstå den sociala och kulturella kontexten innan man kan skapa sig en bild av hur man ska förstå och tillgodose sig sociala fenomen (Feldman, 1994, s.1206). Feldman gör en koppling till rättssystemet och menar att den objektiva rättvisan tycks vara en utopi inom rättsväsendet eftersom det krävs en sådan unik förståelse för den sociala och kulturella kontext rättsfallet baseras på och behandlas inom. Utan denna unika förståelse för sammanhanget blir det, enligt Feldman omöjligt att förstå vad som ska betraktas som objektivt i den situation som uppstått. Objektivitet är således inte ett universellt och lättapplicerat begrepp, utan det är till stor del beroende av den kontext som det används inom (Feldman, 1994, 1206).

3.4 Sammanfattande iakttagelser

En stor del av den forskning som presenterats i denna del har studerat missförhållanden och rättsväsendets, som det framstår, oförmåga att upprätthålla jämlikhet och iaktta objektivitet. Monica Burmans avhandling är ett exempel på hur kön, och egenskaper som knyts till

könsnormer, får inverkan på utfallet i målen. Även Christian Diesen konstaterar det faktum att det råder missförhållanden när det kommer till likabehandling kopplat till kön, ålder, politisk åskådning och etnicitet. Moa Bladini och Heidi Li Feldman har gjort varsitt försök att sticka hål på myten om rättens objektivitet och problematiserat objektivitetsbegreppet. Bladini konstaterar att en övertro på objektivitet snarare stjälper än hjälper rättssystemets utveckling då den riskerar att dölja de rådande diskurserna. Heidi Li Feldman menar att objektivitet, som den beskrivs inom vetenskapen, i många fall inte är applicerbar på juridiska problem. Hon hävdar istället att objektivitetsbegreppet behöver vidgas och utvecklas för att rättssystemet ska kunna betraktas som objektivt.

Avslutningsvis kan konstateras att den tidigare forskning som bedrivits på områden som tangerar objektivitet och likabehandling inom det svenska rättssystemet förefaller något begränsad. Vi har inte kunnat identifiera någon studie med en rakt igenom rättssociologisk ansats, även om flertalet till viss del rör sig inom det rättssociologiska fältet. Inte heller har vi lyckats identifiera någon tidigare studie som helt koncentrerat sig på misshandelsdomar. Mot bakgrund av detta kan identifieras att det tycks finnas en kunskapslucka som går att fylla med hjälp av en rättssociologisk studie som riktar fokus mot objektivitet och likabehandling. Frågeställningar som söker svar på hur målsäganden konstrueras utifrån könstillhörighet och vad får för konsekvenser för möjligheten till rättssäkra och objektiva prövningar är av vikt för rättssystemets fortsatta utveckling.

4. Teori och metod

För att på bästa sätt kunna motsvara studiens syfte och besvara dess frågeställningar har vi beslutat oss för att använda Norman Faircloughs kritiska diskursanalys som metod. Denna form av diskursanalys är enligt Winther Jorgensen & Philips (2014, s.71) lingvistiskt orienterad. Därför anser vi det vara en relevant metod att använda för att besvara frågor om hur målsäganden framställs i tingsrättsdomar, då en sådan studie kräver en granskning av det skrivna språk som används i domarna. Trots att diskursanalysen kan anses användbar på väldigt många områden kan den inte användas inom alla teoretiska ramverk (Winther, Jorgensen & Philips, 2014, s.10). Mot bakgrund av detta är det enligt Winther, Jorgensen & Philips (2014, s.10) "viktigt att diskursanalysen inte används som en analysmetod helt lösryckt och frikopplad från dess teoretiska och metodologiska grunder". Det diskursanalytiska angreppssättet är således att betrakta som "en form av metodologisk och teoretisk helhet" (ibid). Det går alltså inte att bortse från de fundamentala filosofiska och

teoretiska premisser som omgärdar den diskursanalytiska metoden (Winther, Jorgensen & Philips, 2014, s.10). Mot bakgrund av detta har vi tagit beslutet att presentera både teori och metod i samma kapitel. Vi anser att det ger läsaren en bättre förståelse för kopplingen mellan teori och metod och därmed även en ökad förståelse för de delar som ingår i denna studie.

4.1 Socialkonstruktionism

Den kritiska diskursanalysen bygger på en socialkonstruktionistisk kunskapsgrund (Winther, Jorgensen & Philips, 2014, s. 11). Därför är det lämpligt att i detta avsnitt beskriva några av de filosofiska grundantaganden som den kritiska diskursanalysen vilar på.

Socialkonstruktionism är ett brett vetenskapsperspektiv som har sin grund i flertalet av sociologins klassiska teoretiker, och socialkonstruktionismen är att betrakta som ett paraplybegrepp som rymmer ett större antal teorier från ett flertal olika teoretiska inriktningar (Andersen & Kaspersen, 2007, s.466). De olika inriktningarna förenas inom socialkonstruktionismen genom en gemensam kunskapssyn. Inom det socialkonstruktionistiska kunskapsperspektivet hävdas att kunskap är en form av social aktivitet. Genom denna sociala aktivitet utvecklas både språkliga och begreppsliga kategorier som används för att skapa förståelse för och beskriva det som observeras (Andersen & Kaspersen, 2007, s.466). En utgångspunkt inom socialkonstruktionismen är alltså att kunskap är något som är under ständigt skapande och inte något på förhand givet. En annan utgångspunkt som förenar socialkonstruktionistisk forskning är en uppfattning om att kunskap präglas av kultur och historia. En individs världsbild och identitet är inte förutbestämd och kan även förändras över tid (Winther, Jorgensen & Philips, 2014, s.11). Mot denna bakgrund anses kunskap vara något som både kan och ska bli föremål för studier av hur denna skapas, och den kritiska diskursanalytiska metoder är ett lämpligt verktyg för att göra detta (Winther, Jorgensen & Philips, s.12).

4.2 Diskursanalys och kritisk diskursanalys

Diskursanalys är enligt Bergström och Boréus (2017, s.354) inom samhällsvetenskapliga discipliner vanligast beskrivet som en vetenskaps- och samhällsteori. Något förenklat kan sägas att diskursanalysen anbefaller en inriktning på frågor som rör makt samt identitet, med minskat fokus på samhälleliga aktörer (ibid.). Diskursanalys är, oavsett inriktning, studier av diverse samhällsfenomen där språket är centralt och alla diskursanalytiska inriktningar förenas av en bestämd syn på språk. Denna gemensamma syn kännetecknas av en uppfattning om att språket inte kan framställa verkligheten på ett omedelbart sätt utan snarare bidrar till

formandet av verkligheten (Bergström & Boréus, 2017, ss. 354-355). Inom kritisk diskursanalys framträder diskursers betydelse för maktförhållanden tydligt. Detta mot bakgrund av att diskurserna fungerar som en länk i en längre kedja av makt där de fungerar som konstituerande samtidigt som de konstitueras (Bergström & Boréus, 2017, ss. 356-357).

Bergström och Boréus (2017, s.355-356) beskriver diskursbegreppet som svårdefinierat och kan anta flertalet olika betydelser beroende på i vilken kontext det används. I det vardagliga och mellanmänniska samtalet får begreppet oftast betydelsen av ett synsätt eller specifikt perspektiv. I dessa sammanhang används begreppet utan att hänsyn tas till någon epistemologisk eller ontologisk utgångspunkt som en diskursanalytisk definition av begreppet kräver (Bergström & Boréus, 2017, s.355). Inom lingvistisk forskning får diskursbegreppet istället en betydelse av att vara "sammanhängande sjök av skrivet eller talat språk" (Bergström & Boréus, 2017, s.356). I denna uppsats använder vi oss av Norman Faircloughs mer utvidgade definition av diskursbegreppet. Utvidgningen består i att Fairclough väljer att använda diskursbegreppet på två olika sätt. För det första definieras diskurs som ett abstrakt substantiv och får betydelsen av "språkbruk såsom social praktik". För det andra definieras diskurs som ett substantiv med artikel (en diskurs) och får då betydelsen av "ett sätt att tala som ger betydelse åt upplevelser från ett bestämt perspektiv" (Winther, Jorgensen & Philips, 2014, s.72). Den andra definitionen av Faircloughs diskursbegrepp är den som kommer att tillämpas i denna uppsats.

4.3 Faircloughs kritiska diskursanalys

Enligt Bergström och Boréus (2017, s.373) är det av vikt att särskilja den kritiska diskursanalysen från andra typer av diskursanalyser. Även inom kritisk diskursanalys finns ett antal olika inriktningar som samtliga förenas av en betoning på metodens anknytning till en samhällskritisk forskningstradition (ibid.). Wodak (1996, s.16) har beskrivit detta som att "den kritiska diskursanalysen är ett instrument vars syfte är att exponera förtäckta maktstrukturer". Norman Faircloughs kritiska diskursanalys, som denna uppsats bygger på, har till stor del inspirerats av samhälls- och ideologikritisk forskning härstammande från Frankfurtskolan och de filosofiska antagandena bakom hans angreppssätt uppvisar därför likheter med dessa (Bergström & Boréus, 2017 s.374).

Fairclough har en mer utvidgad och utvecklad definition av begreppet diskurs och utvidgningen består i att Fairclough väljer att använda diskursbegreppet på två olika sätt

(Winther, Jorgensen & Philips, 2014, s.72). För det första definieras diskurs som ett abstrakt substantiv och får betydelsen av "språkbruk såsom social praktik". För det andra definieras diskurs som ett substantiv med artikel (en diskurs) och får då betydelsen av "ett sätt att tala som ger betydelse åt upplevelser från ett bestämt perspektiv" (Winther, Jorgensen & Philips, 2014, s.72). Den andra definitionen av Faircloughs diskursbegrepp är den som kommer att tillämpas i denna uppsats. I Faircloughs kritiska diskursanalys fyller diskurser dessutom ett flertal olika funktioner. Förutom att vara bidragande till konstruktionen av sociala identiteter är de dessutom bidragande till vidmakthållandet av rådande sociala relationer (ibid.). Antagandet om att diskurser är bidragande till vidmakthållande av sociala relationer vittnar om att Fairclough inspirerats av Marx ideologikritik såväl som den kritiska realismen (Bergström & Boréus, 2017, s.374).

Fairclough är uttalat kritisk mot de som hävdar att ideologikritisk forskning är beroende av ett strikt sanningsbegrepp samt att relativistiska forskare bör avstå från kritik. Han hävdar i motsats till detta att det främst är samhällssystemets latenta motsättningar som legitimerar kritik och att teorier och diskurser är produkter av en viss tid och ett visst samhälle (Bergström & Boréus, 2017, s.374). Så länge samhället bär på så pass fundamentala motsättningar som det gör kommer, enligt Fairclough, den kritiska teorin fortsätta att existera (ibid.).

Fairclough menar att diskurser fyller tre skilda funktioner. De har en innehållslig dimension som brukar benämnas som den "ideationella funktionen", de har en "relationell funktion" då skilda relationer skapas olika grupper emellan och slutligen kan diskurser konstrueras genom skilda identiteter (Bergström & Boréus, 2017, ss. 374-375). Något förenklat innebär detta att diskurser inom denna kritiska diskursanalys bidrar till konstruktionen av sociala identiteter, sociala relationer samt kunskaps- och betydelsesystem (Winther, Jorgensen & Philips, 2014, ss.72-73). Genom detta menar Fairclough att alla former av språkbruk är att betrakta som en kommunikativ händelse innehållandes tre dimensioner: En text, en diskursiv praktik och en social praktik (Winther, Jorgensen & Philips, 2014, s.74). För analys av dessa tre dimensioner har Fairclough konstruerat en tredimensionell modell som kommer att redogöras för nedan.

4.4 Faircloughs tredimensionella modell

Faircloughs tredimensionella modell är enligt Winther, Jorgensen & Philips (2014, s.74) att betrakta som en analytisk ram vilken lämpar sig väl för "empirisk forskning om kommunikation och samhälle". Samtliga tre dimensioner ska tillämpas genom en diskursanalys av en kommunikativ händelse. De tre dimensionerna utgörs av en

textdimension, en diskursiv praktik och en social praktik (Winther, Jorgensen & Philips, 2014, ss. 74-75).

4.4.1 Texten

Denna första dimension är helt tillägnad textens formella drag och till dessa räknas bland annat grammatik och vokabulär (Winther, Jorgensen & Philips, s.87). Att genomföra en detaljerad analys av textens formella drag möjliggör en kartläggning av hur diskurser förverkligas genom den skrivna texten och forskaren kan därigenom nå fram till, samt underbygga sin tolkning av denna (ibid.). Analysen av textdimensionen skall göras med hjälp av något, eller några, av de analysverktyg som tillhandahålls av Fairclough. Tre av de vanligast använda verktygen är modalitet, transitivitet och nominalisering (Winther, Jorgensen & Philips, 2014, s.87).

Modalitet kan översättas till ”sätt” och en analys av en texts modalitet syftar till att undersöka till vilken grad en författare, eller talare, kan knytas till texten (Bergström & Boréus, 2017, s.376). Som ett exempel kan sägas att påståendena ”det är svalt idag”, ”jag upplever det svalt idag” och ”kanske är det lite svalt” uppvisar olika grad av modalitet och därmed olika grad av instämmande från författaren (Winther, Jorgensen & Philips, 2014, ss.87-88). Vilken grad av modalitet som kan utläsas av ett påstående får i förlängningen ett antal konsekvenser för hur sociala relationer som exempelvis kunskaps- och betydelsystem konstrueras av en diskurs (Winther, Jorgensen & Philips, 2014, s.88). En typ av modalitet är sanning. Detta innebär att författaren instämmer med full kraft i sitt påstående, vilket får konsekvensen av att något därmed framställs som en odisputabel och sann kunskap (ibid.). Om något framställs som om det vore en oomtvistlig kunskap uppvisar påståendet objektiv modalitet. Om ett påstående istället framställs som beroende av författarens värdering uppvisar påståendet istället subjektiv modalitet (Winther, Jorgensen & Philips, 2014, s.88).

Vid en analys av textens transitivitet studeras istället ”hur händelser och processer förbinds (eller inte förbinds) med subjekt och objekt” (Winther, Jorgensen & Philips, 2014, s.87). Syftet med analyser av textens transitivitet är att kasta ljus över vilka eventuella ideologiska konsekvenser ett visst framställningssätt kan ha (ibid.). Exempelvis kan påståendet ”tio lärare fick sparken igår” framstå som en form av naturfenomen eftersom agenten har utelämnats från den språkliga satsen. Det går genom denna framställning inte att utläsa vilken agent (rektor i

detta exempel) som är ansvarig för att ha gett lärarna sparken. Denna typ av satskonstruktion har fullständigt fråntagit agenten ansvaret genom att endast belysa effekterna och helt bortse från vad som ledde fram till dessa effekter (Winther, Jorgensen & Philips, 2014, s.87).

Även nominalisering innebär en nedtoning av agentens ansvar och ett mer ensidigt fokus på effekterna av ett handlande (Winther, Jorgensen & Philips, 2014, s.87). Nominalisering innebär att verben eller adjektiven som används för att beskriva en process på ett fullständigt sätt istället byts ut mot ett substantiv (Bergström & Boréus, 2017, s.283). Istället för att skriva ”En åklagare har åtalat en misstänkt mördare för att ha mördat sin fru” kan påståendet omformuleras till ”man åtalad för mord”. Genom nominaliseringen har därmed deltagare uteslutits från processen. Detta leder enligt Bergström & Boréus (2017, s.283-284) till att läsaren av en text själv tvingas lista ut vem agenten är och vilken handling denna genomfört. Om agenten allt för ofta utesluts så är det sannolikt att detta får ideologiska konsekvenser eftersom texten kan tolkas på ett annorlunda sätt än om agenten gjorts synlig (Bergström och Boréus, 2017, ss.283-284).

I denna studie har vi efter noga övervägande valt att använda modalitet som analysverktyg i textdimensionen. Valet är gjort mot bakgrund av att modalitet får anses vara det verktyg som kan generera bäst möjlighet till analys av det empiriska materialet. Vi är av åsikten att även om transitivitet och nominalisering är fullgoda analysverktyg för många typer av texter skulle en tillämpning av dessa ha underordnad betydelse i förhållande till modaliteten i denna studie. Detta mot bakgrund av att en misstanke om brott inte leder till åtal om det inte finns goda grunder att anta att den misstänkte kan ha begått brottet i fråga. Den påstådda agenten, i form av den åtalade, presenteras dessutom redan på domens förstasida med namn och personnummer. Därmed är det tydligt vem som påstås vara agenten som ligger bakom misshandeln i de domar vi analyserat. Nominalisering och transitivitet hade, trots detta, kunnat användas för att analysera huruvida domare och nämndemän osynliggörs som aktörer vid sitt beslutsfattande. Vi hävdar dock att detta till viss del synliggörs genom en analys av textens modalitet. Detta då analysen av modaliteten illustrerar huruvida beslutet är motiverat genom en slutledning eller om det framstår som en objektiv sanning utan att tingsrätten kan knytas till texten.

4.4.2 Diskursiv praktik

Den diskursiva praktiken riktar enligt Bergström och Boréus (2017, s.376) sitt intresse mot hur en text har producerats av en författare och hur den senare konsumeras av en mottagare. Det finns flertalet tekniker för att analysera den diskursiva praktiken och även här tillhandahåller Fairclough fler än ett analysverktyg i form av intertextualitet och interdiskursivitet (ibid.). Intertextualitet brukar i kritiskt diskursanalytiska termer beskrivas som studier av hur texter relaterar till varandra (ibid.). En analys av en intertextuell kedja möjliggör således identifikationer av huruvida en text har förändrats över en längre tid (Winther, Jorgensen & Philips, 2014, s.77).

Interdiskursivitet syftar istället till att studera hur olika diskurser artikuleras såväl inom som mellan olika diskursordningar (Winther, Jorgensen & Philips, s.77). När en diskurs artikuleras på ett nytt sätt medför detta att gränserna skiftar både mellan olika diskursordningar och inom en bestämd diskursordning. Studier av en texts interdiskursivitet möjliggör således analyser av reproduktion och förändringar av rådande diskurser (ibid.). Interdiskursivitet är även denna att betrakta som en form av intertextualitet eftersom en kommunikativ händelse alltid bygger på en annan sådan (ibid.). Det går enligt Winther, Jorgensen & Philips (2014, s.77) inte för någon att uttrycka sig på ett sätt som ingen har uttryckt sig på tidigare.

I denna uppsats kommer interdiskursivitet tillämpas som analysverktyg inom den diskursiva praktiken. Valet av analysverktyg har gjorts mot bakgrund av att vi inte har tillgång till en intertextuell kedja. Skälet till detta är att tingsrätterna är svenska domstolars första instans och därmed är det första gången målet prövas. Enda möjligheten till analys av en sådan textkedja hade således varit att studera hur konstruktion av målsäganden förändrats, eller inte förändrats, från förundersökningsprotokoll till tingsrättsdom. Eftersom vi inte har tillgång till dessa protokoll saknas möjlighet till en intertextuell analys.

4.4.3 Social praktik

I den tredje dimensionen vidgas analysen, vilket innebär att de identifierade diskurserna ska sättas i ett större socialt sammanhang (Bergström & Boréus, 2017, s.377). Det är i denna analysdimension som den kritiska diskursanalysens uttalade anspråk om att ”säga något kritiskt om ideologi och makt” aktualiseras (ibid.). Kontextualiseringen som görs i denna dimension har dubbla aspekter. Dels ska utredas vilka relationer som finns mellan den diskursiva praktiken och diskursordningen som den diskursiva praktiken ingår i. Dessutom

ska forskaren försöka att identifiera vilka sociala samt kulturella relationer och mönster som utgör själva ramen för den diskursiva praktiken (Winther, Jorgensen & Philips, 2014, s.90). Faircloughs kritiska diskursanalys är inte tillräcklig för att besvara denna typ av frågor och därför måste denna dimension analyseras med hjälp av någon annan teori (ibid.). I detta fall tankar och teorier från forskare inom Critical Legal Studies samt Carol Smarts feministiska kritik mot rätten. Det är när analysen vidgas till att även innefatta den större sociala praktiken som studien kan nå sina slutsatser (Winther, Jorgensen & Philips, 2014,s.90). Frågor att ställa sig i denna del av analysen är huruvida den diskursiva praktiken bidrar till reproduktion av diskursordningen eller om diskursordningen förändras och därmed skapar social förändring (ibid.). En annan fråga att ställa sig är enligt Winther Jorgensen & Philips (2014, s.90) huruvida den diskursiva praktiken bidrar till vidmakthållandet av en ojämn maktfördelning eller om den ifrågasätter rådande maktpositioner genom nya sätt att framställa verkligheten på (ibid.).

4.5 Critical Legal Studies

De kritiska rättsfilosoferna växte fram som ett motstånd till de rättsfilosofer som endast ägnade sig åt att beskriva rättens goda egenskaper. Under 1970-talet växte en sådan kritisk rättsvetenskaplig rörelse fram i USA som kommit att kallas Critical Legal Studies (Negrelius, 2008, ss.149-150). Två av rörelsens första och mest omtalade förgrundsfigurer var Duncan Kennedy och Roberto Unger som ägnade sin forskning åt att försöka påvisa att rätten i många fall inte var så god som den beskrevs av andra (Negrelius, 2008, s.150). Forskningen inom Critical Legal Studies har bland annat gått ut på att sticka hål på ett antal myter som man hävdar har odlats inom den liberala rättsfilosofin. En av dessa myter är att rätten skulle vara bestämd och förutsebar (ibid.). Inom Critical Legal Studies gör man istället en stor poäng av att rätten snarare lider av problem kopplade till obestämbarhet. Denna obestämbarhet grundar sig i det faktum att rättskällor och juridisk metod inte är tillräckligt för att ge ett entydigt och samstämmigt svar på alla juridiska frågor (ibid.). Gällande rätt kan enligt forskare inom Critical Legal Studies ofta tolkas på fler än ett sätt och rättskällorna binder således inte domstolen vid en given lösning. Därför blir det, enligt Critical Legal Studies, istället domstolens godtycke som faller avgörandet och det blir mot denna bakgrund missvisande att beskriva denna som rättstillämpande. Inom Critical Legal Studies menar man istället att domstolen skapar rätt snarare än att tillämpa redan existerande rätt (Negrelius, 2015, s.150).

En hörnsten inom Critical Legal Studies är att rätten egentligen är politik. Rättens obestämbarhet gör att den kan fyllas med vilken politisk och ideologisk materia som helst. Därför kan rätten i ett specifikt samhälle anta det innehåll som den intellektuella och politiska makteliten anser mest lämpligt (Negrelius, 2015, s.150). Denna obestämdhet har enligt Critical Legal Studies sin grund i att juridiken är fylld med konkurrerande ideologier, på samma sätt som politiken. Därmed är de skäl som ligger till grund för rättsliga avgörande utgjorda av ett "lapptäcke" av konkurrerande idéer om vad rättvisa egentligen är (Negrelius, 2008, ss. 150-151). Detta leder till att olika juridiska avgöranden kommer att motiveras mot bakgrund av olika moralteorier och därmed skapa en disharmonisk och problematisk rättsordning. I förlängningen leder denna pluralism till att rätten inte kan sägas ha något "yttersta rättfärdigande" eftersom ingen ledande teori kan rättfärdiga varför en teori får företräde framför en annan i ett visst fall (Negrelius, 2008, s.151). Det finns således inget som moraliskt motiverar och rättfärdigar att den gällande rätten ska ha ett visst innehåll.

Det finns forskare inom Critical Legal Studies som hävdar att det talade och skrivna språket aldrig kan förmedla någon kunskap som är helt värderingsfri. Argumentet är att språket i alla lägen utformas i syfte att tjäna ett visst intresse. På vilket sätt världens beskrivs och förklaras är avhängigt författaren eller talarens egen- eller politiska intressen (Negrelius, 2008, s.151). Språket kan mot bakgrund av detta aldrig ge uttryck för en objektiv verklighet, utan speglar endast författarens syfte. Därmed kan ett uttalande aldrig ses eller bedömas som mer korrekt än ett annat eftersom alla uttalanden är att betrakta som retorik (ibid.).

Inom Critical Legal Studies betraktas rättsregler alltså som tomma och därmed möjliga att användas i flera olika syften. Rättsreglerna har fyllts, och kommer att fyllas, med olika innehåll beroende på samtidens dominerande diskurser (Negrelius, 2008, s.152). I motsats till de liberala rättsfilosoferna hävdas inom Critical Legal Studies att rättsreglerna inte på något sätt är neutrala. De bör istället betraktas som i högsta grad politiska eftersom de vid varje avgörande kommer att fyllas med det ideologiska innehåll domaren i målet finner lämpligast (ibid.). Det är domarens uppgift att välja moralteori som ska rättfärdiga avgörandet och den gällande rätten bygger således på sådana val som gjorts. Därför är det, enligt Critical Legal Studies, helt missvisande att betrakta rätten som neutral och upphöjd från politiken. Gällande rätt ska istället betraktas som politiskt kontroversiell (ibid.).

4.6 Feministisk kritik mot rätten

Inom den feministiska teoribildningen förekommer kritik som utmanar rådande diskurser inom språk, rätten och andra socialt konstruerade system (Bartlett, 1990, s.878). Många av de postmoderna kritiker som deltagit i debatten kring hur rätten är och bör vara beskaffad, samt hur diskurser inom rätten skapas och upprätthålls, har ofta haft sin teoretiska utgångspunkt i Critical Legal Studies (ibid.). Den feministiska kritiken som riktats mot rätten består bland annat, enligt Bartlett i att rätten framhåller och skapar vad som får anses som typiskt manliga betingelser såsom, "manlighet", "rationalitet" och "objektivitet" (ibid.). Detta leder, enligt Bartlett, till en marginalisering av dess motsatser, "kvinnlighet", "irrationalitet" och "subjektivitet". Bartlett hävdar även att Feministisk forskning har lyckats synliggöra mönster som talar för att rätten är konstruerad på ett sätt som främjar upprätthållandet av hierarkier och ojämn maktfördelning (ibid.).

Joanne Conaghan för en liknande argumentation som Bartlett. Conaghan menar att feministisk teori omöjliggör en enkel förklaring av objektivitet eller sanning och att verkligheten förhåller sig mer komplex än så (Conaghan, 2000, s.377). Dock hävdar Conaghan att feministisk teoribildning länge varit skeptisk till ett mer dualistiskt synsätt på objektivitet och sanning (ibid.). Conaghan argumenterar för att det, inom feministisk forskning, är viktigt att ha en förståelse för att kunskap är en social produkt, utformad efter den sociala kontext den produceras i. Mot bakgrund av detta kan kunskap ses som en tillfällig produkt av ett socialt sammanhang, oskiljaktig från det förhållande den producerats i. Därmed menar Conaghan att betydelsen av begreppet "sanning" bör betraktas med försiktighet och snarare ses som en "roterande process som ändrar riktning hänsyn till tid och rum (Ibid.).

Carol Smart är ytterligare en feministisk sociolog som ägnat stor del av sin vetenskapliga gärning åt studier om rätten. I sin bok *Law, Crime and Sexuality* beskriver Smart tre stycken alternativa utgångspunkter för feministisk kritik av rätten. Dessa utgångspunkter kan även, enligt Carol Smart, betraktas som viktiga utvecklingsfaser i utvecklingen av idén om att rätten är könsinfluerad (Smart, 1995, s.187). De tre utvecklingsfaserna grundar sig i följande tre antaganden; att rätten är sexistisk, att rätten är manlig och slutligen att rätten är könsinfluerad (ibid.).

Det första antagandet om rätten, som Smart är kritisk till, är att den skulle vara sexistisk. Utgångspunkten i antagandet om att rätten är sexistisk var, vid tillfället det aktualiserades

första gången, att den åtskillnad som gjordes, och görs än idag, mellan män och kvinnor fick betydelsen att rätten aktivt missgynnade kvinnor (Smart, 1995, ss.187-188). Exempelvis kunde detta härledas till att kvinnor historiskt sett haft svårt att gå vinnande ur skilsmässoförfaranden, eller att våldtäkts- och prostitutionslagarna utformats till fördel för männen (Smart, 1995, s.188). Enligt Smart var, och är, dessa viktiga insikter att bära med sig, men de räcker inte för att få till stånd en förändring av rätten. Ett antagande om rätten som sexistisk fungerade, enligt Smart, snarare som en förändringsstrategi än en fullgod utgångspunkt för en analys av rätten (ibid.). Således är synen på rätten som sexistisk att enligt Smart betrakta som ett historiskt försök att utmana rättens normativa ordning och därigenom belysa hur ovan nämnda lagstiftningar var oacceptabla.

Carol Smart är av åsikten att det finns viss substans i antagandet om att rätten är sexistisk, men att antagandet i sig är problematiskt (Smart, 1995, s.188). Den som utgår ifrån att rätten i allt väsentligt är sexistisk måste, enligt Smart, vara av uppfattningen att lösningen på problemet är att alla kvinnor ska bedömas utifrån samma kvinnliga normer och ideal. En överhängande risk med detta menar Smart är att dessa ideal kommer att härröra från vita medelklasskvinnor (ibid.). Om så är fallet kommer den sexistiska rätten endast att bytas ut mot ett rättssystem som diskriminerar på andra grunder än sexistiska. Samma kritik som riktas mot att rätten är sexistisk kommer således att kunna riktas mot att rätten diskriminerar på andra grunder (ibid.).

Det andra påståendet som möter kritik av Smart är det om att rätten är manlig. Påståendet om att rätten är manlig härstammar, enligt Smart, från det faktum att högt uppsatta jurister och lagstiftare till största del utgörs av män (Smart, 1995, s.189). En konsekvens av detta är enligt Smart att objektivitets- och neutralitetsideal, som har framträdande roller inom rätten, i själva verket bygger på manliga värden. Smart hänvisar till Catharine Mackinnon (1987) som beskrivit det som att den som önskar att bedömas objektivt och neutralt i själva verket framför en önskan om att bedömas utifrån manliga värden (Smart, 1995, s.189). Här handlar kritiken alltså inte om att rätten fallerar i fråga om objektivitet, utan snarare om kritik mot *innebörden* av objektivitet. Även detta sätt att se på rätten möter viss kritik av Smart. För det första är Smart av åsikten att detta synsätt kräver ett antagande om att rätten är en enhet snarare än en medvetenhet om rättens inre motsättningar. För det andra kräver detta synsätt en bestämd uppfattning om att alla samhällssystem som bygger på någon form av "universella värden" systematiskt gynnar den manliga kategorin som helhet (Smart, 1995, ss. 189-190). Dessa

påståenden och uppfattningar är enligt Smart problematiska så till vida att de tenderar att se män och kvinnor som två homogena grupper. Något som enligt Smart leder till ett förbiseende av de skillnader som existerar inom olika könsgrupper. Skillnader som består i exempelvis etnicitet, samhällsklass, religiös åskådning och ålder inom grupperna riskerar därmed att inte uppmärksammas. (Smart, 1995, s.190). Mot bakgrund av detta hävdar Smart att rätten inte premierar männen som en homogen grupp mer än den förfördelar kvinnor som en sådan (ibid.).

Det tredje kritiska påståendet om rätten är vilket Smart ställer sig positiv till och själv förespråkar användning av. Hon har valt att benämna detta som att rätten är könsinfluerad. Skiftet mellan idén om att rätten är manlig och antagandet om att den är könsinfluerad är enligt Smart subtil (Smart, 1995, s.190). En övergång från den ena till den andra innebär, enligt Smart, inte heller ett förkastande av de insikter som ryms inom något av perspektiven (ibid.). En viktig skillnad är dock att en idé om rätten som könsinfluerad möjliggör analyser och tankegångar om processer inom rätten som inte förutsätter antagandet att den endast premierar män (Smart, 1995, s.190). Således kan det enligt Smart argumenteras för att "samma metoder betyder olika för män och kvinnor eftersom de läses genom olika diskurser" (Smart 1995,ss.190-191). Mot bakgrund av detta undviks enligt Smart antagandet om att en åtgärd är skadlig för kvinnor enbart eftersom den tillämpas annorlunda på kvinnor i jämförelse med män. Som exempel lyfter Smart fram att man med denna utgångspunkt kan studera fängelser utan att vara tvungen att se kvinnofängelser som skadliga för att de inte är likadana som männens (Smart, 1995, s.191).

Att se rätten som könsinfluerad förutsätter inte på förhand bestämda könsgrupper. Istället kan man se på kön som en flytande "subjektsposition" oberoende av psykologiska, biologiska eller sociala faktorer kopplade till ett visst kön (Smart, 1995, s.191.). Detta möjliggör istället analyser som fokuserar på de "strategier" som gör anspråk på att konstruera kön till att bli "rigida meningssystem" istället för att själv vara bidragande till detta (Smart, 1995, ss.190-191). Med denna insikt skapas nya enligt Carol Smart möjligheter att se och analysera hur rätten insisterar på, och förespråkar fasta och specifika former av könen utan att själv behöva utgå ifrån denna typ av differentieringar. Genom detta angreppssätt möjliggörs en dekonstruering av rätten som synliggör att den kan ses som ett tillvägagångssätt för att konstruera kön (Smart, 1995, s. 191). I förlängningen innebär detta att rätten kan betraktas som ett system som producerar och reproducerar fasta könsidentiteter snarare än att

lagstiftning är något som appliceras på redan existerande "könssubjekt" i form av män och kvinnor (ibid.). Detta leder analysen av rätten in på frågor om hur kön fungerar i rätten och hur rätten producerar kön istället för att fråga sig hur rätten kan förbise kön (Smart, 1995, ss. 191-192). Genom att ställa dessa nya frågor kan målet om könsneutralitet överges och rätten förändras från ett system som kan agera könsneutralt till att bli ett system som producerar och konstruerar polariserande köns kategorier (Smart, 1995, s.192).

Som en följd av ovan presenterad argumentation utvecklar Smart en ståndpunkt om att kvinnan är en "subjektsposition" som den rättsliga diskursen ger liv åt (Smart, 1995, s.192). Smart argumenterar för att denna ståndpunkt innebär konstaterandet att det är en skillnad mellan Kvinnan som norm och ideal och kvinnor i allmänhet. Med andra ord är det inte tänkbart att utgå ifrån att det finns ett generellt kvinnoideal som kan jämföras med det dominerande manliga könet (Smart, 1995, ss.192-193). När insikten om att Kvinnan och kvinnor inte kan reduceras till biologiska kategorier är nådd, kan man istället se och förstå att det finns "strategier" som konstruerar Kvinnan och kvinnor. Dessa strategier har varierat, och kommer variera med tiden och de ser även olika ut i olika kulturer. Dessutom är de såväl motsägelsefulla som ambivalenta (Smart, 1995, s.193). Strategierna bidrar enligt Smart till både diskursiva konstruktioner av Kvinnan (idealet) och diskursiva konstruktioner av kvinnotyper. Rättens diskursiva konstruktion av kvinnotyper exemplifieras av Smart som den prostituerade eller den kriminella kvinnan (ibid.). Den diskursiva konstruktionen av Kvinnan handlar istället om åtskillnaden mellan Kvinnan och Mannen. Denna konstruktion tenderar att ignorera möjliga skillnader inom köns kategorin för att istället ge tyngd åt skillnaden mellan de biologiska könen (ibid.). Åtskillnaden mellan könen fungerar därmed enligt Smart som en grund för andra distinktioner som kan göras inom en köns kategori. Den kriminella kvinnan är därför att betrakta som en kvinnotyp som kan åtskiljas från andra kvinnor men samtidigt vara ett bevis på den naturliga skillnaden mellan Kvinnan och Mannen (Smart, 1995, ss.193-194). Enligt Smart har Kvinnan alltid betraktats som både god och ond, timid och aggressiv och kan därför sägas representera en dualism såväl som att endast representera den ena gruppen av två binärt uppdelade sådana (Smart, 1995, s.194).

4.7 Definition av könsbegreppet

Då kön är ett begrepp som kan definieras på ett flertal olika sätt vill vi i detta avsnitt kort redogöra för vår definition av kön i denna studie. Då domstolar och tingsrätter, än så länge,

endast definierar parterna utifrån man eller kvinna är det denna uppdelning vi kommer att använda oss av i denna studie. Enligt folkbokföringslagens 18 §, andra stycket, definierar födelsenumret en individ som man eller kvinna. Födelsenumren utgörs av tre siffror och är udda för män och jämna för kvinnor. Denna definition är den som används svenska tingsrätter och därmed har även vi valt att använda denna.

4.8 Material

Insamlingen av studiens empiriska material har uteslutande bestått av att beställa misshandelsdomar från nio olika svenska tingsrätter. I enlighet med offentlighetsprincipen har alla svenska medborgare rätt att ta del av allmän handling. Detta möjliggjorde att vi kunde ta del av samtliga domar som inte har belagts med sekretess av tingsrätten. Initialt besökte vi Lunds tingsrätt och frågade hur många domar som kunde beställas via e-post. Svaret blev att ingen svensk tingsrätt skickar ut fler än nio stycken domar per begäran via e-post, och således bestämde vi oss för att beställa nio stycken domar från de tingsrätter vi ville ha med i undersökningen. Valet av de tingsrätter som domar skulle begäras från gjordes mot bakgrund av att vi ville ha en geografisk spridning på materialet. För att på enklast möjliga sätt uppnå denna geografiska spridning utgick vi ifrån den karta som finns på domstolsverkets hemsida, där alla tingsrätter finns utmärkta. Utifrån den kartan valde vi sedan nio stycken geografiskt spridda tingsrätter från olika delar av landet. Dessa var Attunda tingsrätt, Blekinge tingsrätt, Borås tingsrätt, Eksjö tingsrätt, Gällivare tingsrätt, Hudiksvalls tingsrätt, Jönköpings tingsrätt, Stockholms tingsrätt och Västmanlands tingsrätt. Vi kontaktade dessa tingsrätter och bad om att få de nio senaste misshandelsdomarna som hade förkunnats vid tingsrätten i fråga. När vi begärt ut domar från den nionde tingsrätten ansåg vi att vi hade uppnått ett antal domar och en geografisk spridning som var tillräcklig för att genomföra studien. När samtliga tingsrätter svarat på vår begäran om domar hade vi således 81 handlingar att tillgå. Vid en närmare genomgång kunde dock konstateras att långt ifrån alla av dessa domar var av intresse för vår undersökning. I ett mindre antal av domarna var målsäganden minderårig, något som vi ansåg gjorde det olämpligt att ta med dessa i studien. I ett antal fall hade domstolarna endast skickat oss domslut, vilket gjorde att det inte fanns något att analysera i form av motiveringar till domslutet eller utsagor från parterna. I ett antal fall utgjorde misshandelsbrottet en så liten del av domen att det, enligt vår mening, inte gick att genomföra en kritisk diskursanalys på materialet. Mot ovan nämnda bakgrund kunde 27 stycken av de 81 domarna selekteras bort och därmed utgörs studiens empiriska material av 54 stycken domar varav den första domen förkunnades 23/10 2014 och den senaste domen 28/3 2018. Förutom den dom som

förkunnades under 2014 har samtliga övriga domar förkunnats under år 2017 och 2018. I 47 av de 54 domarna fanns endast en målsägande som påståtts ha utsatts för någon form av misshandelsbrott. I sex av de 54 domarna var det två målsäganden som påståddes ha utsatts och i en dom var det tre stycken målsägande. Detta innebär att materialet som analyserats totalt sett bestått av 54 domar innehållandes 62 stycken målsäganden. Av dessa målsäganden är 24 stycken kvinnor och 38 stycken män.

4.9 Genomförande

Tingsrättsdomarna kommer att analyseras med hjälp av Faircloughs tredimensionella analysmodell som vi presenterat i ett tidigare avsnitt. Som ett första steg kommer tingsrättsdomarna att analyseras med hjälp av analysverktyget modalitet. Därefter kommer utvalda delar av texten att kategoriseras som objektivt eller subjektivt modala, för att senare presenteras citatform i analysdelen. I den andra analysdimensionen, den diskursiva praktiken, kommer identifierade diskurser att analyseras med hjälp av den tidigare forskningen som presenterats i studiens tredje kapitel. Detta i syfte att analysera identifierade diskursers interdiskursivitet i förhållande till tidigare sådana som identifierats i tidigare forskning på samma kunskapsområde. I den sista dimensionen kommer resultatet av de två tidigare dimensionerna analyseras utifrån Critical Legal Studies och feministiska teorier om rätten. Detta i syfte att i enlighet med Faircloughs förespråkade angreppssätt sätta resultaten i en större kontext.

4.10 Validitet och reliabilitet

Reliabilitet syftar, enligt Alan Bryman, till att kontrollera huruvida resultatet av en studie skulle bli detsamma om studien genomfördes av en annan forskare (Bryman, 2015, s. 49). Vid genomförandet av en kvalitativ studie ter sig begreppet något annorlunda än vid genomförandet av en kvantitativ studie. Inom kvalitativ forskning är det, enligt Bryman, relevant att tala om två typer av reliabilitet. Extern och intern reliabilitet (Bryman, 2015, s.352). Den externa reliabiliteten handlar om huruvida forskningsprojektet är replikerbart i förhållande till den sociala miljö som studien utförts i. Kvalitativ forskning utgörs ofta av deltagande observationer eller intervjuer. Detta medför, enligt Bryman, att forskningsprojekten i sin tur blir beroende av olika sociala miljöer samt tid och rum vilka påverkar studiens resultat (ibid.). Naturligtvis är det omöjligt att "frysa" en social miljö och genomföra dessa typer av etnografiska studier på samma sätt igen, vilket påverkar studiens

replikerbarhet (ibid.). I denna studie består empirin uteslutande av tingsrättsdomar, vilka kommer att återges i form av utvalda citat. Mot bakgrund av detta kan sägas att studiens externa reliabilitet blir hög. Något som dock inverkar negativt på reliabiliteten är det faktum att etiska överväganden lett till att domarnas mål- och identifikationsnummer inte kommer att redovisas.

Vad gäller den interna reliabiliteten kan sägas att denna studie genomförts med hjälp av tydliga riktlinjer för tolkning av det empiriska materialet. Den interna reliabiliteten stärks av det faktum att studien genomförts av två författare, som båda bedömt materialet utifrån tydliga riktlinjer för tolkning av empirin (Bryman, 2015, s.352). Bedömningarna har sedan jämförts med varandra och vägts samman.

Att en studie uppvisar hög validitet innebär, enligt Bryman, i stora drag att slutsatser som genererats hänger ihop. Kort sagt att forskaren mäter vad som avses att mätas. Även inom validitet brukar man skilja på en intern och extern sådan vid kvalitativ forskning. Den interna validiteten syftar till att säkerställa att studiens observationer och de teoretiska idér som utvecklas mot bakgrund av observationerna överensstämmer (Bryman, 2015, s.352). Den externa validiteten syftar istället till att säkerställa huruvida studiens resultat kan generaliseras till andra sociala miljöer och situationer (ibid.). Eftersom vår studie har ett väldigt tydligt fokusområde, nämligen rätten, så blir även dess resultat på sätt och vis isolerat till detta kunskapsområde. Samtidigt är det i sammanhanget viktigt att poängtera att rätten och domstolen är en samhällsfunktion bland många andra, och därmed en del av en större samhällelig helhet. Därmed kan sägas att studiens resultat även har en viss generaliserbarhet i ett större samhälleligt perspektiv. För att säkerställa en god intern validitet ska forskningsprojektets teori överensstämma med de observationer som ligger till grund för studiens resultat (Bryman, 2015, s.352). Den interna validiteten kan styrkas med hjälp av god transparens samt kombination mellan resultat och analys. Genom att ständigt reflektera studiens resultat mot den valda teorin, förväntas den interna validiteten att säkerställas.

4.11 Etiska överväganden

Alla har rätt att begära ut och ta del av tingsrättsdomar såvida de inte har belagts med sekretess i enlighet med Offentlighets- och sekretesslagen. Innan någon handling lämnas ut från domstolen görs en sekretessprövning i varje enskilt fall (Domstolsverket, 2017). Således

är ingen av de tingsrättsdomar som ingår i denna studie belagd med sekretess. Trots detta har de utdrag av domarna som ingår i studien anonymiserats. Det innebär att samtliga personliga detaljer har utelämnats i form av namn på berörda parter, personnummer och gatuadresser. Vi kommer att redogöra för i vilken tingsrätt som målen har avgjorts, men trots detta försöka att i största möjliga mån inte avslöja några närmare detaljer om exakt plats för händelsen. Detta med stöd i vetenskapsrådets kofidentialitetskrav (Vetenskapsrådet, 2012, s.12).

5. Analys och resultat

5.1 Texten

De domar från svenska tingsrätter som ingår i studien inleds samtliga enligt ett standardiserat förfarande. På de inledande sidorna presenteras vilken tingsrätt som har dömt, vem eller vilka de tilltalade är, vem eller vilka målsäganden är samt vilka eventuella ombud som parterna haft. Slutligen presenteras domens utfall, samt vilka eventuella påföljder den åtalade fått vid en fällande dom. När tingsrätterna sedan redogör för vad som framkommit under målets förhandling görs detta på olika sätt beroende på tingsrätt. Vissa domstolar har tydliga rubriker under vilka man tydligt kan urskilja vad avsnittet i fråga handlar om. I andra fall är domen presenterad helt utan rubriker och dessa domar är ofta mer summariskt författade återgivelser av vad som framkommit under förhandlingen. Vår uppfattning är att denna variation troligtvis dels beror på vem det är som har författat domen, och dels parternas inställning till åtalet. I de fall där den misstänkte har erkänt brott är domarna oftare av mer summarisk karaktär. Vad gäller textens konstruktion i övrigt kan sägas att tingsrätten i alla domar återger parternas och vittnenas utsagor i sammanfattad form. Sammanfattningarna innehåller i stort sett aldrig rena citat och vid de fall någon citeras är detta för att citatet får betydelse för bevisningen av exempelvis ett fall av olaga hot som behandlas samtidigt som misshandelsbrottet.

I citaten från domarna har namnen ersatts på följande sätt. Målsägande kommer i texten att benämnas som MÄ och den misstänkte kommer att benämnas som MT. I de fall det blir aktuellt att ha med vittnen i beskrivningen kommer dessa att benämnas som V.

5.1.2 Modalitet

Modalisering inom diskursanalys handlar förenklat om att besvara frågan om hur något eller någon framställs (Börjesson, 2009, s.96-97). En typ av modalitet är sanning och innebär att textförfattaren instämmer till fullo i det påstående som uttrycks. Detta leder till framställandet

av något som en bestämd kunskap och kallas för objektiv modalitet. (Winther, Jorgensen & Philips, s.88). I de fall sanningshalten i påståendena framstår som något mer tveksamma används istället modalverb som exempelvis “*anser*”, “*bedömning*”, “*betraktar*”, “*uppfattar*”, “*finner*” eller “*bör*”, vilket kallas för subjektiv modalitet (ibid.). Ingen av de domar som ingått i denna analys kan kategoriseras som helt subjektiv eller objektivt modal. Vad gäller valet av exempel som presenteras nedan kan sägas att alla domar som uppvisat hög objektiv modalitet redovisas. Dessa är få till antalet och därför möjliggjordes en presentation av samtliga. När det gäller de domar som uppvisar subjektiv modalitet kan istället sägas att denna företeelse återfinns i mer eller mindre alla domar. Mot bakgrund av detta har vi valt ut de exempel på subjektiv modalitet som vi anser få störst betydelse för konstruktionen av målsäganden.

Genomgående för alla citat som presenteras i analysen är att namnet har bytts ut mot bokstäver. Den målsägande i varje fall benämns som MÄ och den misstänkte som MT. I de fall det blir aktuellt att ha med vittnen i beskrivningen kommer dessa att benämnas som V.

5.1.3 Objektiv modalitet

I denna dom framgår det hur tingsrätten motiverar sin dom med stöd av målsägandens berättelse av händelseförloppet. (Mål 1 Blekinge) “*MÄ har lämnat en väl avvägd redogörelse för händelsen. Det finns ingen anledning att ifrågasätta hennes trovärdighet. Händelsen ägde rum på allmän plats i centrala delarna av Kallinge tidigt på kvällen. Det finns varken på grund härav eller andra omständigheter någon anledning till tvivel av hennes iakttagelser*”. Av citatet ovan framgår att en “*väl avvägd redogörelse för händelsen*” lämnad av målsäganden är vad som, bland annat, ligger till grund för tingsrättens bedömning. Tingsrättens sätt att uttrycka sig får betydelsen av att det målsäganden berättat framstår som en absolut sanning. Detta citat innehåller alltså en hög grad av objektiv modalitet och bidrar därmed till konstruktionen av en trovärdig målsägande.

I den andra domen tydliggörs än en gång hur rätten framhåller målsägandens utsaga som trovärdig (Mål 9 Eksjö) “*Hon överdriver inte och försöker inte lägga mer ansvar på MT än vad hon faktiskt kan stå för. Detta trots att den rättsmedicinska utredningen i flera avseenden ger upphov till möjligheter*”. Denna dom är författad på ett sätt som understryker att målsägandens berättelse återgetts “*med en självklar enkelhet*”. Citatet uppvisar hög grad av

objektiv modalitet och trovärdigheten förstärks dessutom av det faktum att tingsrätten konstaterar att den kvinnliga målsäganden inte försöker lägga mer skuld på den misstänkte än nödvändigt. Vi är av åsikten att detta bidrar till konstruktionen av ett trovärdigt offer.

Den tredje domen fungerar som exempel för att påvisa hur rätten, med hög objektiv modalitet, framställer målsägandens berättelse som fattig på detaljer. (*Mål 8 Eksjö*) "*MÅ har inte kunnat lämna några särskilda uppgifter om MT2 rent faktisk medverkade på något särskilt sätt när MÅ stacks av MT1*". Av ovan citat framgår att det framställs som objektivt och klarlagt att målsäganden inte kunnat lämna några särskilda uppgifter om vem som utsatt honom för misshandel. De objektiva, modala hjälpverben används i detta exempel i syfte att påvisa målsägandens osäkerhet kring omständigheterna.

Det fjärde exemplet illustrerar hur rätten, återigen med hög objektiv modalitet, konstaterar att de misstänkta personerna begått misshandeln i fråga. (*Västmanland 6*) "*Att MT1 och MT2 hade för avsikt att tillsammans och i samförstånd utsätta MÅ för allvarligt våld är klarlagt*". Av ovan citat kan konstateras att tingsrätten framställer det som otvivelaktigt fastslaget och klarlagt att de två misstänkta personerna begått den misshandel som de anklagats för. Genom att använda ordet "klarlagt" framstår konstaterandet enligt vår uppfattning som en objektiv sanning och därmed som något som inte kan ifrågasättas av den som läser domen.

5.1.4 Subjektiv modalitet

Det första exemplet på subjektiv modalitet visar hur omständigheter som framkommit under utredningen och tingsrättsförhandlingen föranleder tingsrättens slutsats (*Mål 4 Stockholm*) "*Inget tyder dock på att MÅ skulle ha blivit utsatt för våld vid någon annan situation än den som avses i målet. Tingsrätten finner alltså att MÅ fått de skador som framkommit i utredningen vid det åtalade tillfället*". Av detta citat framgår tydligt att tingsrätten finner att målsägandens skador måste ha uppkommit genom den i målet påstådda misshandeln. Det framställs inte som någon objektiv sanning, utan det måste tolkas som att det är tingsrätten som gjort en bedömning som resulterat i detta konstaterande. Detta är ett tydligt exempel på vad som i litteraturen beskrivs som subjektiv modalitet.

I det andra fallet görs gällande hur tingsrätten motiverar sitt slutgiltiga beslut (*Mål 1 Stockholm*) "*MÅ har påträffats skadad på platsen av polis och förts till sjukhus. Han har*

bekräftat att han inte hade skador tidigare under kvällen. Genom återopad utredning rörande hans skador är åklagarens påstående om att misshandeln på Lustgårdsgatan orsakat smärta, sårskador och blodvite styrkt. Tingsrätten finner således utrett att MÅ är identisk med den person som åklagaren påstått ha blivit utsatt för åtalad gärning". Här konstateras alltså att en rad omständigheter gör att det, enligt tingsrätten, får anses utrett att målsäganden är identisk med den person som hittats skadad på platsen där misshandeln i fråga påstås ha skett. Ordet "finner" gör att citatet får anses uppvisa hög subjektiv modalitet.

I detta tredje citat framgår tydligt på vilket sätt tingsrätten argumenterar för målsägandens trovärdighet med hjälp av vittnets uppgifter. (*Mål 1 Jönköping*) "*MÅ har berättat om händelserna för Vittnet. Hon har dock inte berättat om något specifikt tillfälle under sommaren som MT ska ha slagit henne med pinnen på låret. Tingsrätten anser därför att MÅ:s uppgifter i den delen inte får sådant stöd av den övriga bevisningen att de kan läggas till grund för bedömningen".*

Tingsrättens bedömning blir sedan att målsägandens uppgifter inte stämmer överens med övrig bevisning. I domskrivningen uttrycks att "*tingsrätten anser*" att målsägandens berättelse inte får tillräckligt stöd och därmed föreligger subjektiv modalitet i texten.

I detta citat framställs målsägandens uppgifter som mindre trovärdiga. Tingsrätten motiverar detta genom att förklara att målsäganden varit berusad vid tillfället brottet begåtts samt att det måste ha varit en tumultartad situation för målsäganden (*Mål 2 Jönköping*) *Tingsrätten anser att situationen måste ha varit tumultartad för MÅ och att detta i kombination med en viss berusning i viss mån påverkar tillförlitligheten av hans berättelse.* Det utvalda citatet från Jönköpings tingsrätt är präglad av subjektiv modalitet. Tingsrätten "*anser*" att målsägandens situation varit tumultartad. Den tumultartade situationen skedde i kombination med en "*viss*" berusning. Det framgår tydligt i detta exempel att det är tingsrättens subjektiva bedömning som ligger till grund för framställningen av en mindre trovärdigt målsägande.

Den fjärde domen visar på hur subjektiv modalitet föranleder flera tolkningsmöjligheter av det som skrivs (*Mål 1 Eksjö*) "*Oavsett vad MÅ:s svårigheter att minnas när olika händelser inträffade i förhållande till andra händelser beror på, ser tingsrätten inte att dessa svårigheter i egentlig mening gör att hans uppgifter inte är trovärdiga".* Citatet visar på hur tingsrätten genom subjektiv modalitet i *egentlig mening* anser att det målsäganden berättat under förhandlingen inte föranleder att dessa inte ska betraktas som trovärdiga. Det blir

tydligt att tingsrättens sätt att uttrycka sig på i detta fall bidrar till konstruktionen av ett mindre trovärdigt offer. Detta trots att man i slutändan anser att målsäganden i grunden är trovärdig.

Sammanfattningsvis anser vi att vissa domar utgör tydliga exempel på hur något kan legitimeras genom hög objektiv modalitet och därmed framstå som en objektiv sanning. Andra domar gör det tydligt hur ett beslut motiveras och legitimeras genom subjektiv modalitet. I de domar som uppvisat subjektiv modalitet kan sägas att domstolens beslut istället legitimeras mot bakgrund av att det är just tingsrätten som anser eller finner att något är på ett visst sätt. Nämnas bör även att den sammantagna analysen av samtliga domar visar att hög objektiv modalitet noterats i fler fall där målsäganden är kvinna. Resultatet i tabellen nedan visar att kvinnliga målsäganden är överrepresenterade i mål där domen uppvisat hög objektiv modalitet.

Tabell avseende jämförelse av förekomsten av objektiva respektive subjektiva modaliteter i samtliga domar

Objektiv modalitet	Subjektiv modalitet
Kvinnor: 9	Kvinnor: 12
Män: 7	Män: 26
Totalt: 16	Totalt: 38

5.2 Diskursiv praktik

I denna andra dimension följer en presentation av två stycken diskurser om manligt och kvinnligt som enligt vår mening är bidragande till konstruktionen av manliga och kvinnliga målsäganden. De diskurser som kommer att redogöras för genom exempel från domarna är *den motståndskraftiga mannen* och *det rädda och underlägsna kvinnliga offret*. Dessa är de två diskurser vi anser är de som främst bidrar till konstruktionen av manliga och kvinnliga målsäganden. Ovan nämnda identifierade diskurser är givetvis inte de enda diskurser vi uppmärksammat när vi tagit del av det empiriska materialet. Utöver dessa har vi bland annat kunnat identifiera diskurser om den berusade målsäganden, målsäganden med missbruksproblematik och minderåriga målsäganden. Dessa diskurser förekommer dock i ett

mindre omfång och kan inte heller anses vara diskurser som bidrar till konstruktionen av manliga och kvinnliga målsäganden. Mot bakgrund av detta har vi valt att avstå ifrån vidare analys av dessa.

Återigen har namnen i citaten från domarna ersatts på följande sätt: Målsägande kommer i texten att benämnas som MÅ och den misstänkte kommer att benämnas som MT. I de fall det blir aktuellt att ha med vittnen i beskrivningen kommer dessa att benämnas som V.

5.2.1 Den motståndskraftiga mannen som målsägande

Nedan presenteras analysen av utvalda stycken från sex olika tingsrättsdomar. Detta för att på ett tydligt sätt exemplifiera och redovisa hur diskursen om den motståndskraftiga mannen på olika sätt framkommer i domarna.

I den första domen åskådliggörs diskursen om den motståndskraftiga mannen som målsägande på ett, enligt vår uppfattning, väldigt tydligt sätt. I domen går att läsa: (*Mål 3 Stockholm*) "MT skrek "vi ska döda dig". Den andra personen hade ett järnrör i handen med vilket han riktade ett slag mot MÅ. MÅ lyckades parera slaget så att röret bara snuddade näsan och tog på axeln, ena armen och ena knäet [...] Om MÅ inte parerat det mot honom riktade slaget med järnröret, vilket till sin typ varit livsfarligt, och misshandeln fullbordats på sätt som uppenbarligen varit avsett hade denna bedömts som grov". Tingsrätten konstaterar här att mannens parerande av slagen han mottog medelst järnrör i förlängningen gjorde att han undvek att skadas på annat sätt än vad han gjorde. I domen framgår inte någonstans att målsägande själv lägger särskilt stor vikt vid sitt eget agerande under händelsen. Trots detta framgår av ovan citat att domstolen resonerar kring mannens agerande på ett sätt som tydligt beskriver agerandet som nästintill till hjältemodigt. Det görs i domen dessutom gällande att detta agerande även leder till utfallet att de misstänkta inte kan dömas till grov misshandel eftersom målsägandens eget agerande gjort att han undvikit värre skador.

I det andra exemplet, som gäller samma dom men ett annat fall av misshandel i kombination med ett rån, återfinns diskursen återigen kring en annan manlig målsägande. Även här synliggörs en beskrivning av den manlige målsäganden som, trots att han hotas till livet med diverse tillhyggen, rättrådigt försöker att fördröja den pågående brottsliga gärningen. Genom rättens framhållande av mannens egenskaper och beskrivning av målsäganden på detta sätt bidrar domstolen till reproduktionen av tidigare diskurser kring det manliga könet. Domstolen

skriver: (Mål 4 Stockholm) ”Den längre (MT) tog genast tag i MÅ vid axlarna och frågade i ett aggressivt, högt uppjagat tonläge var kassaskåpet var samtidigt som han hotade MÅ med släggan. MÅ försökte fördröja öppnandet av kassaskåpet men blev då påskyndad av MT”.

I det tredje citatet beskrivs på ett detaljerat sätt hur en manlig målsägande får motta knytnävsslag mot ansiktet. Slagen är flera till antalet och riktas mot huvud och ansikte samtidigt som målsäganden lyfter upp gärningspersonen i tröjan. Här återfinns än en gång beskrivningen av en manlig målsägande som inte räds konflikten med den misstänkte gärningspersonen och samtidigt mottar knytnävsslag som i domen inte beskrivs som kraftiga. Detta trots att slagen orsakat såväl smärta som skador hos målsäganden. Även denna beskrivning av en manlig målsägande kan sägas innebära en reproduktion av diskurser och normer kring hur en manlig målsägande förväntas agera i denna situation: (Mål 3 Lund) ”När MÅ och MT stod ansikte mot ansikte vid utgången slog MT ett knytnävsslag som träffade MÅ på hakan. Det var inget kraftigt slag. MÅ tog tag i MT:s jacka på raka armar men MT fortsatte att slå slag mot honom. Några träffade i ansiktet eller huvudet. Inget slag var särskilt kraftigt men han fick huvudvärk efteråt och dagen efter noterade han en bula på sidan av huvudet”.

I det femte citatet konkretiseras ett enligt oss vanligt förekommande sätt att presentera manliga målsäganden. Man väljer i tingsrättsdomen att framhålla det faktum, att trots att denne utsatts för våld, och ibland grovt våld så framställer man denne som ”något nedtonad” i sin inställning till händelsen. Det framgår vid läsning av hela domen att målsägandens val att tona ned händelsen inte grundar sig i en rädsla för att utsättas för nya brott, utan denne framställs snarare som trivialiserande i sin beskrivning av våldet: (Mål 1 Attunda) ”Tingsrätten konstaterar att MÅ vid huvudförhandlingen till en början framställt som något nedtonad i sina uppgifter beträffande vapnets beskaffenhet och de hot som MT påstås ha uttalat mot honom.”

I det sjätte citerade exemplet, återfinns ytterligare ett exempel på hur domstolen fokuserar på att framställa den manliga målsäganden som någon som vill tona ned allvarligheten i händelsen: (Mål 2 Attunda) ”Tingsrätten konstaterar inledningsvis följande. MÅ1 och MÅ2 har under förhören med dem i tingsrätten inte gett något intryck av att vilja anpassa sina berättelser till MT:s nackdel. Tvärtom ger deras berättelser ett intryck av att de velat tona ned allvarligheten i händelsen.” Inte heller här går vid en genomläsning av hela domen att utläsa att detta ”nedtonande” av händelsen har sin grund i någon form av rädsla.

Återigen åskådliggörs i detta sjunde citerade utdrag hur domstolen väljer att framhålla att den manliga målsäganden ger intryck av att tona ned det som hänt: (*Mål 3 Attunda*) “*Även om han (MÅ) vid tingsrättens huvudförhandling har pekat ut MT som gärningsman ger hans berättelse i flera delar intryck av att han vill tona ner det som hänt. Han har bland annat förklarat MT:s agerande med att denne måste ha varit berusad och nog inte visste vad han gjorde. MÅ:s uppgifter framstår alltså inte på något sätt som överdrivna och tingsrätten har ingen anledning att tro att han medvetet skulle ljuga. Uppgifterna framstår tvärtom som mycket trovärdiga.*”

Diskursen om den motståndskraftiga mannen är en diskurs som framträder väldigt tydligt i domar där en man utgör både misstänkt och målsägande. De exempel som vi valt att redovisa ovan är inte de enda domarna där denna diskurs är framträdande, utan de bör istället betraktas som de misshandelsfall där detta var extra tydligt. Anmärkningsvärt är dock att denna diskurs inte kunnat identifieras i en enda dom där den misstänkte varit av det kvinnliga könet. Vilka orsaker som finns till detta är omöjligt att svara på, men en tänkbar förklaring kan vara att misshandelsfall där en kvinna misstänks ha misshandlat en man är få till antalet. Åtminstone i det material som ingått i denna undersökning.

Diesen (2005, s.217) hävdar att schablonbilder av könen riskerar att fungera normbildande i rättsliga processer. De exempel på diskursen om den motståndskraftiga manliga målsäganden tyder alla på att de bygger på föreställningar om hur en rättrådig man bör agera då denne utsätts för ett brottsligt angrepp. I likhet med Diesen kan även konstateras att tingsrätten i många fall inte tycks se den manlige målsäganden som lika skyddslös, rädd och utsatt som en kvinnlig sådan. Detta görs särskilt tydligt i beskrivningar av den manlige målsäganden som benägen att freda sig mot det brottsliga angreppet och genom detta uppnå en form av brottsofferstatus. Denna konstruktion av den motståndskraftiga manliga målsäganden kan ses som en produkt av tidigare diskurser kring hur en målsägande förväntas agera beroende på dennes kön. Att den en manlig målsägande konstrueras på det sätt som beskrivits ovan kontrasterar tydligt till vad Monica Burman (2007, s.298) anför om hur kvinnor bör uppfattas av rätten för att få straffrättsligt skydd. Kvinnliga brottsoffer förknippas enligt Burman med helt andra egenskaper än de som männen tillskrivits i exemplen ovan. Att könen konstrueras mot bakgrund av, vad vi anser är, redan existerande diskurser kring könen kan, enligt Heidi Li Feldman (1994, s.878), dessutom påverka möjligheten till objektiva prövningar. Feldman bygger detta resonemang på att objektivitet i juridiska sammanhang kräver en unik förståelse för de omständigheter som omgärdar det specifika fallet. Denna unika förståelse förefaller

omöjlig om det visar sig att konstruktioner av målsäganden är avhängiga redan existerande uppfattningar om hur personer av ett visst kön bör agera i specifika situationer. Ovan presenterade exempel på hur tingsrätterna i vissa fall framställer och konstruerar manliga målsäganden bekräftar, enligt vår mening, Monica Burmans och Christian Diesens teser som framförs i deras forskning.

5.2.2 Det rädda och underlägsna kvinnliga offret

Som nämnt ovan har vi valt att benämna den andra diskursen som vi identifierat det rädda och underlägsna kvinnliga offret. Precis som i föregående del kommer vi att presentera utvalda citat för att på bästa sätt exemplifiera hur denna diskurs kommer till uttryck i tingsrättsdomarna som har analyserats.

I den första domen tydliggörs hur den kvinnliga målsäganden beskrivs som *“livrädd”* och som utlämnad till gärningspersonen. Citatet tyder, enligt oss, på att kvinnan inte har någon som helst möjlighet att freda sig och att hon så fort möjlighet ges flyr från platsen för att söka hjälp. (*Mål 4 Stockholm*) *”MÄ skrek att MT skulle sluta. MÄ fick mycket ont av misshandeln som pågick i kanske fem minuter och det kändes som att huvudet skulle slitas av. MÄ lyckades ta sig upp för några trappor för att söka hjälp men blev inte insläppt någonstans... MÄ blev livrädd och sprang direkt därifrån”*

I den andra domen framgår av citatet nedan ännu en gång hur tingsrättens beskrivning av händelsen tar sikte på målsägandens utsatthet, försvarslöshet och rädsla. Utsattheten konstrueras dels utifrån platsen där brottet skett, men även utifrån det påstådda styrkeförhållandet parterna emellan. Även här nämns det faktum att målsäganden försökt att aktivt ta sig ifrån brottsplatsen samt att händelseförloppet beskrivs på ett sätt som framhåller att detta torde ha pågått under en längre tid. (*Mål 6 Västmanland*) *”Den har skett på en plats där MÄ varit helt utlämnad åt MT:s godtycke, vilket tagit sig uttryck i att MT kastat MÄ:s mobil, MT har burit henne tillbaka när hon försökt fly och MT har barrikaderat ytterdörren. Misshandeln har också skett av en fysiskt stor och kraftig person mot en betydligt mindre och i situationen försvarlös person”.*

Det tredje exemplet på denna diskurs menar vi beskriver väl hur tingsrätten tillskriver den kvinnliga målsäganden egenskaper och attribut, samt utgår ifrån det faktum att kvinnan medvetet undanhåller tingsrätten information i syfte att skydda den misstänkte mannen. Detta

syfte får då antas vara vad som, enligt tingsrätten, gör kvinnan till “*kuvad*” och “*motvilligt berättande*”. (Mål 1 Lund) “*Det beror även på att MÄ har gett ett kuvat intryck och tingsrätten har kunnat notera hur motvilligt MÄ över huvud taget berättat något alls, trots att hon – för det fall MT blivit felaktigt anklagad för brott – haft all anledning att berätta allt för att rentvå MT*”.

I det fjärde exemplet synliggörs hur tingsrätten ännu en gång nämner att den målsägande, enligt tingsrätten inte förefaller överdriva sin historia. Detta konstaterande beskrivs på ett sätt som, som vi tolkar det, syftar till att generera en högre trovärdighet när det gäller målsägandens utsaga. (Mål 9 Eksjö) “*När det gäller de uppgifter som MÄ lämnat är det tingsrättens uppfattning att hon berättar med en självklar enkelhet om det hon varit med om såvitt hon minns [...]Hon överdriver inte och försöker inte lägga mer ansvar på MT än vad hon faktiskt kan stå för. Detta trots att den rättsmedicinska utredningen i flera avseenden ger upphov till möjligheter*”. Även om det av detta citat inte explicit framgår att den kvinnliga målsäganden skulle vara svag eller underlägsen fyller citatet, enligt oss, en funktion. Vi tolkar det som att rättens sätt att uttrycka sig får det att framstå som om de mer eller mindre erbjudit målsäganden möjlighet att rikta fler anklagelser mot den misstänkte. Vi är av åsikten att detta bidrar till konstruktionen av kvinnan som försvagad och underlägsen då man genom sin presentation av målsäganden tenderar att vilja försvaga denna mer än vad hon själv vill.

I det femte exemplet framgår hur tingsrätten väljer att framhålla flertalet känslargument som beskriver hur den kvinnliga målsäganden uppfattat händelsen på ett känslomässigt plan. Detta bidrar, enligt oss, till konstruktionen av kvinnan som särskilt utsatt. (Mål 1 Borås) “*Hon tror att hon bara hade hunnit få ut fötterna ur bilen när han tog tag i henne. Han höll henne i kragen. Han ruskade henne och hon slog i bakhuvudet i bilen. Det kändes fruktansvärt. Hon försökte sparka mot honom men träffade inte. Hon fick ett slag i ansiktet. Det träffade antingen kring ögat eller ovanför. Det var så hårt att allt svartnade och hon såg ljus. Det blixtrade. Hon stod fortfarande upp. Hon blev livrädd*”.

I det sjätte exemplet syns återigen hur tingsrätten valt att ta med känslouttryck som beskriver kvinnans hur kvinnan har upplevt händelsen vid tillfället för brottet. Detta är ännu ett exempel på hur kvinnan framstår som särskilt utsatt i misshandelssituationen. (Mål 2 Borås) “*Hon vet inte hur länge MT höll taget runt hennes hals, men hon blev väldigt rädd, fick ingen luft och det svartnade för ögonen och gjorde ont. När hon försökte säga något fick hon inte fram något ljud*”.

Diskursen om det rädda och underlägsna kvinnliga offret kan, precis som diskursen om den motståndskraftiga mannen, identifieras i många av de domar som ingått i studien. De exempel som återgetts i denna del ger en bild av hur det kvinnliga offret i många fall konstrueras som svag, rädd och extra utsatt. Detta står i stark kontrast till diskursen om den motståndskraftiga manliga målsäganden och visar på hur rätten i många fall beskriver och konstruerar målsäganden utifrån dennes könstillhörighet. Den diskurs som vi valt att benämna som det rädda och underlägsna kvinnliga offret uppvisar likheter med vad Monica Burman (2007, s.379) benämner som det oskyldiga brottsoffret. Kvinnan beskrivs inom denna diskurs som passiv och underlägsen gärningspersonen, vilket i sin tur skapar bilden av en försvarslös målsägande. Till skillnad från mål där målsäganden är en man visar ovan presenterade exempel hur tingsrätten på ett helt annat sätt är benägen att i domen ta med hur kvinnan har upplevt händelsen på ett känslomässigt plan. Hur detta kommer sig är svårt att svara på. En förklaring skulle kunna vara att kvinnor är mer benägna att beskriva sina egna känslor under händelseförloppet. En annan förklaring kan vara att domstolen genom sin selektivitet väljer att framhäva målsägandens känslor extra mycket när denne är kvinna. En tredje förklaring skulle kunna vara att kvinnor utsätts för andra frågor än män av rättens aktörer. Detta kan även kopplas till Diesens (2005, s.208) resonemang om att lagstiftning och tillämpningen av denna bygger på uppfattningar om hur män bör agera. Medan mannen förväntas vara rättrådig, känslökall och rationell förväntas istället kvinnan att vara känslostyrd vilket innebär att diskursen om det rädda och underlägsna kvinnliga offret kan anses vara en reproduktion av tidigare diskurser kring det kvinnliga könet. Detta styrks även mot bakgrund av Monica Burmans resonemang om att konstruktioner av kvinnliga brottsoffer bland annat kan härledas till flertalet av de reformer av strafflagstiftningen som skett i syfte att öka jämställdheten. Brottbalksreformen, kvinnofridsreformen och åtalsreformen har alla, enligt Burman, haft kvinnans rädsla och psykiska utsatthet som centrala utgångspunkter i syfte stärka kvinnors rättigheter (Burman, 2007, ss.298-299).

5.3 Social praktik

I den tredje och sista dimensionen av analysen avses att diskutera hur de två tidigare dimensionerna kan kopplas till ett större socialt sammanhang. Viktigt att poängtera är att det inte finns någon given skiljelinje mellan den sociala och den diskursiva praktiken, vilket gör att vissa delar i någon mån kan uppfattas som upprepning (Winther, Jorgensen & Philips, 2000, s.93).

Att som målsägande få upprättelse i form av att den åtalade personen döms för misshandel har troligtvis påverkan på denna som individ. En fällande dom innebär även andra konsekvenser än upprättelse. Hur målsäganden konstrueras, beskrivs och framställs i en tingsrättsdom kan antas påverka möjligheterna till såväl upprättelse som skadestånd. Eftersom studiens syfte inte varit att studera korrelationen mellan konstruktionen av målsäganden och friande eller fällande domar, kan studien inte bidra med någon kunskap om detta eventuella samband. Dock tyder denna studie på att det juridiska könet tycks ha en inverkan på hur målsäganden konstrueras och framställs i domarna. Detta bland annat mot bakgrund av att de exempel som redovisats i studiens diskursiva dimension tyder på att det finns skillnader i hur tingsrätten väljer att skildra målsäganden utifrån vilket kön han eller hon har. Hur domarna är motiverade tycks även detta, i viss mån, vara avhängigt målsägandens kön. Åtminstone uppvisar de domar som granskats inom ramen för denna studie skillnader i grad av objektiv och subjektiv modalitet.

Ett grundläggande synsätt inom Critical Legal Studies är att rätten är obestämmd och därmed möjlig att fylla med vilken ideologisk materia som helst. Samma teoretiker argumenterar även för att den gällande rätten, praxis och doktrin inte är tillräckligt för att ge ett givet och entydigt svar på alla juridiska frågor. Mot bakgrund av detta hävdar man inom Critical Legal Studies att domstolen skapar rätt snarare än att tillämpa gällande rätt (Negrelius, 2006, s.150). Om så är fallet innebär det i förlängningen troligtvis även konsekvenser för konstruktionen av parterna i målet, då rättens ovisshet möjliggör sociala och politiska strukturers inflytande på den i målet dömande domstolen. Följaktligen kan vi argumentera för att de rättsliga konstruktionerna sannolikt är influerade av de diskurser, normer och strukturer som finns på andra samhällsarenor. Analysen av rättsfallen som gjorts i denna studie tyder på att dessa diskurser, normer och strukturer om och kring kön har påverkan på hur målsäganden konstrueras i domskrivningen.

De konstruktioner av målsäganden och de egenskaper de tillskrivs skiljer sig åt beroende på dennes kön. Det framgår av de redovisade exemplen att de egenskaper som tillskrivs målsäganden har stora likheter med vad som anförs av bland annat Christian Diesen. Diesen (2005, ss.208-209) hävdar att män historiskt sett tillskrivits egenskaper som kylig och rationell medan kvinnor beskrivits som känslostyrda och irrationella. Exempel på denna skillnad kan illustreras genom en jämförelse mellan (*Mål 4 Stockholm*) där målsäganden är en kvinna:

MÄ fick mycket ont av misshandeln som pågick i kanske fem minuter och det kändes som att huvudet skulle slitas av. MÄ lyckades ta sig upp för några trappor för att söka hjälp men blev inte insläppt någonstans... MÄ blev livrädd och sprang direkt därifrån”

och (Mål 3 Stockholm) där målsäganden är en man:

“MT skrek “vi ska döda dig”. Den andra personen hade ett järnrör i handen med vilket han riktade ett slag mot MÄ. MÄ lyckades parera slaget så att röret bara snuddade näsan och tog på axeln, ena armen och ena knäet [...] Om MÄ inte parerat det mot honom riktade slaget med järnröret, vilket till sin typ varit livsfarligt, och misshandeln fullbordats på sätt som uppenbarligen varit avsett hade denna bedömts som grov”.

Dessa konstruktioner av könen reproduceras i många andra av de exempel som redovisats i denna studie och förefaller därför till viss del bekräfta den kritik som riktas mot att rätten just reproducerar diskurser och konstruktioner som främjar en ojämn maktfördelning mellan män och kvinnor. Konstruktionen av kvinnan speglar bilden av denna som rädd, utsatt och hjälplös och utmanar inte de tidigare existerande diskurserna kring kvinnliga målsäganden. I likhet med detta utmanas inte heller tidigare diskurser kring den motståndskraftiga mannen då analysen av den diskursiva praktiken tyder på att schablonbilden av hur denne bör agera bygger på redan existerande samhällsnormer om mannen.

Utifrån Carol Smarts antagande om att rätten kan fungera som ett instrument, eller strategi, för upprätthållande av distinktionen mellan kvinnor och män, kan de skilda konstruktionerna av målsägande ses som en del i upprätthållandet av denna distinktion (Smart, 1995, ss.190-191). De skillnader mellan konstruktioner av målsäganden som identifierats i denna studie är dessutom tydliga vid en analys av domarna. Detta bekräftar till viss del Smarts (1995, s.192) argument om att åtskillnaden mellan könen skapar ett polariserande och polemiskt förhållande könen emellan. Vi menar att detta polemiska förhållande kan ses som en del i vidmakthållandet av distinktionerna, samt en ojämn maktfördelning mellan könen. Vi menar även att konstruktionen av den kvinnliga målsäganden som svag, rädd och utsatt är en konsekvens av detta polemiska förhållande då den tenderar att stå i motsats till mannen. Om den manliga normen för hur en målsägande ska vara är motståndskraftig och rättrådig kommer den kvinnliga målsäganden sannolikt att konstrueras på motsatt sätt. Mot bakgrund av detta är vi av åsikten att konstruktioner av könen med all sannolikhet kommer att ligga fast så länge de nuvarande normerna kring mannen inte förändras. Detta gäller även konstruktioner av målsäganden i tingsrättens domar.

Vi menar att en konsekvens av detta är att rätten inte har förmåga att vara objektiv i förhållande till målsäganden. I enlighet med forskare inom Critical Legal Studies (Negrelius, 2006, s.150) argumenterar vi för att rätten präglas av en ovisshet som påverkas av samhällets övriga politiska och ideologiska strömningar. Denna påverkan gör att rätten tenderar att återspegla och reproducera de gängse sociala normer som återfinns i andra sociala kontexter. Innebörden av detta är således att diskurser kring könen kan förändras i takt med de politiska idealen och därmed kan även objektivitetsidealen förändras. Med detta sagt kan konstateras att vissa diskurser sannolikt premieras före andra i en viss tid, vilket förefaller göra tankar om allas likhet inför lagen till ett ouppnåeligt mål. Detta är i linje med andra teoretiker inom Critical Legal Studies som gör gällande att varje enskild domare har att motivera sitt beslut mot bakgrund av den ideologi som denne anser passar bäst för det enskilda fallet (Negrelius, 2006, 151). Det är därför inte otänkbart att rätten lutar sig mot redan existerande och dominerande könsdiskurser vid konstruktioner av målsäganden. Att domarna dessutom har som uppgift att besluta huruvida en misshandel kan anses vara bevisad eller inte innebär att domaren i fråga måste värdera såväl bevis som vittnesmål. Tydliga tecken på detta synliggörs i utdraget från (Mål 1 Jönköping) där det kan utläsas att *“Tingsrätten anser därför att MÅ:s uppgifter i den delen inte får sådant stöd av den övriga bevisningen att de kan läggas till grund för bedömningen”*. En objektiv och värderingsfri domstol kan därför inte anses vara något annat än en utopi och ett ouppnåeligt ideal. I synnerhet eftersom rätten återspeglar och reproducerar samhälleliga normer och samtidigt skapar normer genom de konstruktioner som ingår i domarna. Detta legitimerar även, enligt oss, tesen framförd av forskare inom Critical Legal Studies som hävdar att det skrivna eller talade ordet aldrig kan betraktas som helt fritt från värderingar (Negrelius, 2006, s.151). Därmed riskerar den som faller utanför ramen för dessa att inte uppnå full brottsofferstatus, vilket i sin tur kan påverka möjligheten till en objektiv och rättssäker prövning.

Vi är av åsikten att konstruktionen av målsäganden, och andra parter, spelar roll för det slutgiltiga avgörandet i de tingsrättsdomar som vi har analyserat. Hur tingsrätten väljer att framställa och konstruera målsäganden kan sannolikt ha konsekvenser för hur domslutet mottas av någon som läser domen. Om en enskild domare är medveten om detta kan antas att den avvägning som görs i form av vad som ska tas med i domen, görs mot bakgrund av hur den ska mottas av en läsare. Kanske är det så att en viss konstruktion och framställning av en målsägande underlättar berättigandet av en friande eller fällande dom. Mot bakgrund av detta finns således en risk för att delar som talar emot den valda utgången i målet medvetet väljs bort. Om så är fallet så aktualiseras i dessa situationer den eventuella påverkan som den

enskilde domaren har i kombination med målsägandens kön. Att en målsägande beskrivs och därmed konstrueras som hjälplös, livrädd och utsatt skulle alltså kunna förklaras med att det kan tänkas skapa viss medkänsla hos läsaren av domen. Om läsaren av domen får ett sådant förhållande till målsäganden kan antas att det blir lättare för denna att ta till sig och acceptera de argument som domaren motiverar sitt beslut med. Att en målsägande beskrivs som i (*Mål 1 Borås*): *Det kändes fruktansvärt. Hon försökte sparka mot honom men träffade inte. Hon fick ett slag i ansiktet. Det träffade antingen kring ögat eller ovanför. Det var så hårt att allt svartnade och hon såg ljus. Det blixtrade. Hon stod fortfarande upp. Hon blev livrädd*” innebär sannolikt ökade möjligheter till medkänsla från läsaren i jämförelse med hur målsäganden i (*Mål 2 Lund*) beskrivs: *Några träffade i ansiktet eller huvudet. Inget slag var särskilt kraftigt men han fick huvudvärk efteråt och dagen efter noterade han en bula på sidan av huvudet*”.

Det går här att återigen dra en parallell till hur Smart (1995, ss. 195-196) beskriver rätten som ett instrument för att generera könsideal. Att kvinnliga och manliga målsäganden konstrueras med hjälp av egenskaper som under lång tid tillskrivits det ena eller det andra könet gör att denna konstruktion till slut uppfattas som naturlig. Att vara livrädd och hjälplös som kvinna eller motståndskraftig och rationell som man framstår som naturliga konsekvenser av målsägandens könstillhörighet. Så länge dessa konstruktioner inte ifrågasätts menar vi att tillåts rätten fortsätta att vara ett instrument för att generera dessa könsideal.

6. Avslutande diskussion och slutsatser

6.1 Slutsatser

I denna studie har undersökts vilken påverkan könet har för konstruktioner av målsäganden i misshandelsdomar från svenska tingsrätter. Syftet med detta har varit att undersöka om, samt föra en kritisk diskussion kring, vilken roll tingsrätterna spelar för produktion och upprätthållande av diskurser kring manliga och kvinnliga målsäganden. Den kritiska diskursanalysen av tingsrättsdomarna som ingått i studien har lett till att ett antal slutsatser, baserade på frågeställningarna, kan dras.

Hur framställs och beskrivs målsäganden i misshandelsdomar utifrån kön i tingsrättsdomar?

Det kan bland annat konstateras att domar som uppvisade hög grad av objektiv modalitet förekommer mer frekvent i de fall där målsäganden var kvinna. En konsekvens av detta är att

kvinnors beskrivningar av händelseförloppen i större utsträckning tillskrivs betydelsen av att vara en objektiv sanning. Detta leder till att det i dessa fall inte framgår med önskvärd tydlighet att tingsrätten gjort en bedömning av sanningshalten i målsägandens berättelse. Att uttrycka sig som att någonting är "klarlagt" i jämförelse med att något får "anses" vara på ett visst sätt får betydelse för läsarens tolkning av texten. Vid en närläsning av domen får detta betydelsen av att det är otvivelaktigt att händelseförloppet gått till på det sätt som det beskrivits av målsäganden. Vidare leder detta till att den som av tingsrätten bedöms som otvivelaktigt trovärdig i sin redogörelse av händelsen sannolikt har lättare att åtnjuta brottsofferstatus och därmed även skadestånd och upprättelse. Mot bakgrund av studiens empiriska material kan slutsatsen dras att kvinnor, i något större utsträckning än män, tenderar att beskrivas som helt sanningsenliga och trovärdiga.

Genom analysen av tingsrättsdomarna kunde konstateras att tingsrätten valde att framhålla olika egenskaper hos målsäganden beroende på dennes könstillhörighet. I de fall målsäganden var en man gavs i stor utsträckning mer detaljerade beskrivningar av målsägandens delaktighet i händelseförloppet. I alla tingsrättsdomar som redovisats i analysen finns ingående beskrivningar av hur den manlige målsäganden aktivt gjort motstånd och försökt avvärja ett pågående angrepp. Tingsrätten fäster liten betydelse vid mannens känslor och psykiska upplevelser av händelsen utan fokuserar i många fall helt på att försöka klarlägga händelseförloppet. När målsäganden är en kvinna antar tingsrättens beskrivningar allt som oftast en annan skepnad. Här läggs i stället större fokus på beskrivningar av kvinnans psykiska tillstånd samt känslomässiga upplevelser av händelsen i fråga. Kvinnliga målsäganden beskrivs i större utsträckning som utsatta och underlägsna offer för en gärningsperson medan männen ofta beskrivs som motståndskraftiga och mindre utsatta.

Vilka konsekvenser får skildringarna för den enskilde målsägandens möjlighet till en objektiv och rättssäker prövning?

För det första kan konstateras att studiens empiriska material talar för att domarna har svårt att förhålla sig könsneutrala och därmed objektiva i sin bedömning. Om möjligheten att uppnå brottsofferstatus förbättras alternativt försämras beroende på hur målsäganden konstrueras får det konsekvenser för möjligheten till objektiva och rättssäkra prövningar. Den målsägande som inte konstrueras i enlighet med någon av de dominerande könsdiskurserna riskerar försämrade möjligheter till att betraktas som brottsoffer i juridisk mening. Detta gäller för kvinnor såväl som för män och skapar en form av rättsosäkerhet. I förlängningen kan även sägas att detta sannolikt leder till att det är omöjligt att få en objektiv prövning, åtminstone

mot bakgrund av den rådande juridiska definitionen av objektivitet eftersom denna begreppsbestämning förutsätter att “domstolarna ska beakta allas likhet inför lagen och vara sakliga och opartiska”.

Resultaten i denna studie tyder på att motivering av beslut och konstruktioner av målsägande varierar beroende på målsägandens kön. Den visar även på att konstruktioner av målsäganden tycks bygga på diskurser och föreställningar om de olika könen som inte utmanar tidigare sådana. En tänkbar förklaring till detta skulle kunna vara att utmanande könsdiskurser skulle riskera att urholka och försvaga de beslut som fattas. Detta eftersom konstruktioner av målsäganden kan ses som något som stöttar de juridiska argument som slutligen faller avgörandet i målen. Rättens reproduktion av könsnormer och könsdiskurser kan därför ses som ett användbart verktyg i det juridiska beslutsfattandet. Verktøget osynliggörs genom att besluten motiveras med hjälp av rättsreglernas rekvisit och är därmed svårt att upptäcka. En annan tänkbar förklaring kan, mot bakgrund av vad som anförts av teoretiker inom Critical Legal Studies, vara att rätten verkställer en politisk agenda. Reproduktion av rådande könsnormer och könsdiskurser kan därför tolkas som ett sätt att vidmakthålla den maktobalans som finns mellan könen. Att de olika könen konstrueras på varierande sätt i domarna omöjliggör en förändrad syn på hur någon av ett visst kön bör agera. Det faktum att konstruktionerna skiljer sig åt kan ses som ett bevis på att rätten är full med pågående processer som bidrar till konstruktionen av kön. Dessa processer kan endast identifieras genom analys av en mängd domar i kombination med exempelvis en rättssociologisk ansats.

Sammanfattningsvis är vår uppfattning att domstolens sätt att uttrycka sig skriftligt har betydelse för hur diskurser kring kön reproduceras och vidmakthålls. Detta genom att män och kvinnor i stor utsträckning framställs som varandras motsatser; män som rationella och handlingsorienterade, kvinnor som underlägsna och utsatta. Dessa är problematiska ur flera olika aspekter. Dels eftersom juridiska beslut i form av domar får konsekvenser för den enskildes livssituation, men även för att det riskerar att reproducera ojämlikhet könen emellan. Så länge tingsrätter reproducera diskurser som riskerar att bidra till vidmakthållandet av ojämlikhet mellan könen försvåras en samhällelig förändring på jämställdhetsområdet. Rätten fyller en viktig normbildande funktion och det krävs att även rätten gör sitt för att bidra till arbetet mot ett mer jämställt samhälle.

6.2 Framtida forskning

Mot bakgrund av studiens slutsats är det lämpligt att resonera kring eventuell framtida forskning på detta område. Vikten av forskning som riktas mot könskonstruktioner och könsideal kan inte nog understrykas. I synnerhet sådan forskning som tar sikte på sociala institutioner som har en normbildande funktion. Det framstår som viktigt att forskning fortsätter att belysa det faktum att juridiken inte är frikopplad från det övriga samhället och därmed inte kan verka oberoende av detta. Därför bör framtida forskning förslagsvis även riktas mot andra faktorer än kön som kan påverka rättstillämpningen. I takt med en ökande globalisering kommer juridiken att utsättas för nya utmaningar och den akademiska forskningen har en viktig roll i att identifiera och belysa dessa utmaningar. Då rätten även, till viss del, förefaller vara obestämd och påverkansbar av nya politiska och ideologiska strömningar bör även forskning riktas mot politikens eventuella möjlighet att använda juridiken som styrmedel. Allmänhetens insyn och påverkan på juridiken och rättssystemet är även detta ett forskningsområde som aktualiserats och bör aktualiseras i framtiden. Hur dagens nämndemannasystem gynnar, eller missgynnar, möjligheterna till en rättssäker prövning är även detta en intressant forskningsfråga.

7. Referensförteckning

7.1 Böcker och avhandlingar

Andersen, Heine & Kaspersen, Lars Bo (red.) (2007). *Klassisk och modern samhällsteori*. 3., [utvidgade och rev.] uppl. Lund: Studentlitteratur

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.) (2017). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 3., [utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur

Bladini, Moa (2013). *I objektivitetens sken: en kritisk granskning av objektivitetsideal, objektivitetsanspråk och legitimeringsstrategier i diskurser om dömande i brottmål*. Diss. Lund : Lunds universitet, 2013

Bryman, Alan (2015). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2., [rev.] uppl. Malmö: Liber

Burman, Monica (2007). *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor: om straffrättens förmåga att producera jämställdhet*. Diss. Umeå : Umeå universitet, 2007

Börjesson, Mats & Palmblad, Eva (red.) (2007). *Diskursanalys i praktiken*. 1. uppl. Malmö: Liber

Diesen, Christian (2005). *Likhet inför lagen*. Stockholm: Natur och kultur

Mathiesen, Thomas (2005). *Rätten i samhället: [en introduktion till rättssociologin]*. Lund: Studentlitteratur

Nergelius, Joakim (red.) (2006). *Rättsfilosofi: samhälle och moral genom tiderna*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur

Smart, Carol (1995). *Law, crime and sexuality: essays in feminism*. London: Sage

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur

7.2 Vetenskapliga artiklar

Bartlett, Katherine T (1990). *Feminist Legal Methods*. Harvard Law Review. Vol. 103, No.4, pp. 829-888. Doi: 10.2307/1341478

Conaghan, Joanne (2000). *Reassessing the Feminist Theoretical Project in Law*. Journal of Law And Society. Vol. 27, No 3.

Feldman, Heidi Li (1994). *Objectivity in Legal Judgement*. Michigan Law Review. 92(5):1187-1255. Doi: 10.2307/1289631

7.3 Tidningsartiklar

Åsberg, Viktor (2018). *Domstolar ska bli bättre på jämställdhet*. Sveriges Radio. <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=6865224>
(Hämtad 2018-04-15)

Granlund, John (2018). *Solna tingsrätt friade make i misshandelsfall – för han var av god familj*. Aftonbladet. <https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/xR7yBV/solna-tingsratt-friade-make-i-misshandelsfall-for-han-var-av-god-fam>
(Hämtad 2018-04-15)

Johansson, Peter (2018). *Domstolsenkäten: Kvinnor särbehandlas nästan alltid positivt*. Legally Yours. <https://www.legallyyours.se/artikel/domstolsenkaten-kvinnor-sarbehandlas-nastan-alltid-positivt/>
(Hämtad 2018-04-02)

Söderpalm, Per (2018). *Blir integration, lag och ordning årets viktigaste valfrågor?* Sifo. <https://www.kantarsifo.se/blogg/blir-integration-lag-och-ordning-arets-valfragor>
(Hämtad 2018-05-20)

Thorell, Olof (2017). *Färre brottsoffer får stöd*. Mitt I. <https://mitti.se/nyheter/farre-brottsoffer-stod/>
(Hämtad 2018-05-10)

7.4 Lagar

Brottsbalk (1962:700) (BrB). Stockholm: Justitiedepartementet

Folkbokföringslagen (1991:481). Stockholm: Finansdepartementet S3

7.5 Rättspraxis

NJA 1991 S.83

NJA 1992 S.446

NJA 2005 S.712

NJA 2009 S.447 I & II